



# PROBUDITE ISKRU U ZAJEDNICI

---

Džepni vodič za projekte  
Servisnog Učenja

**Hearmi** 





**Posvećeno svim volonterima i volonterkama:  
Svaki dan svojim djelovanjem  
napravite promjene na bolje  
u svojim zajednicama.**

# Probudite iskru u zajednici - Džepni vodič za projekte servisnog učenja

Ova publikacija izrađena je u okviru projekta HEARMI (Boosting HEARts and MInds of youth with Service Learning), koji sprovode četiri partnerske organizacije:

- Organizata Kosovare për Talent dhe Arsim - TOKA, Kosovo
- Noi Horizonturi, Rumunija
- Međunarodno Udruženje "Interaktivne otvorene škole" – MIOS Tuzla, Bosna i Hercegovina
- Forum mladi i neformalna edukacija - FORUM MNE, Crna Gora

Osmišljavanju aktivnosti i sadržaja ove publikacije doprinijeli su nastavnici, praktičari omladinskog rada i mladi ljudi iz četiri zemlje učesnice projekta, koji su saradivali u okviru studijskih posjeta Bosni i Hercegovini (novembar 2022. godine) i Rumuniji (maj 2023. godine).

Osmišljavanju aktivnosti doprinijeli su:

## **Kosovo:**

Ardiana Lahu, Asllan Shehu, Belgizare Kryeziu, Donjeta Zeneli, Drenusha Mustafa, Hana Gazija, Hatixhe Zeka, Haxhere Mehmeti, Ibe Gashi-Demolli, Imran Aziri-Sejdiju, Kreshnike Ademi, Qëndrim Gashi, Saranda Murturi, Selim Tahiri

## **Rumunija:**

Ana Dulau, Dana Busuioc, Florentina Ghisa, Ioana Mandrić, Iolanda Sztrelenczuk, Laszlo Nagy-Imre, Luminița Maria Ilea, Marioara Butyka, Raluca Petran, Rodica Ionescu, Simina Ionana Bejanaru, Ștefana Mireț,

## **Bosna i Hercegovina:**

Adnana Aščić, Alma Šahbegović, Azra Musić, Besida Muminović, Đenana Čečo, Đenana Peco, Edina Malkic, Elma Špago, Emina Musić, Mira Đajo-Begić, Nerma Burek, Suada Karić, Zdenka Čosanović

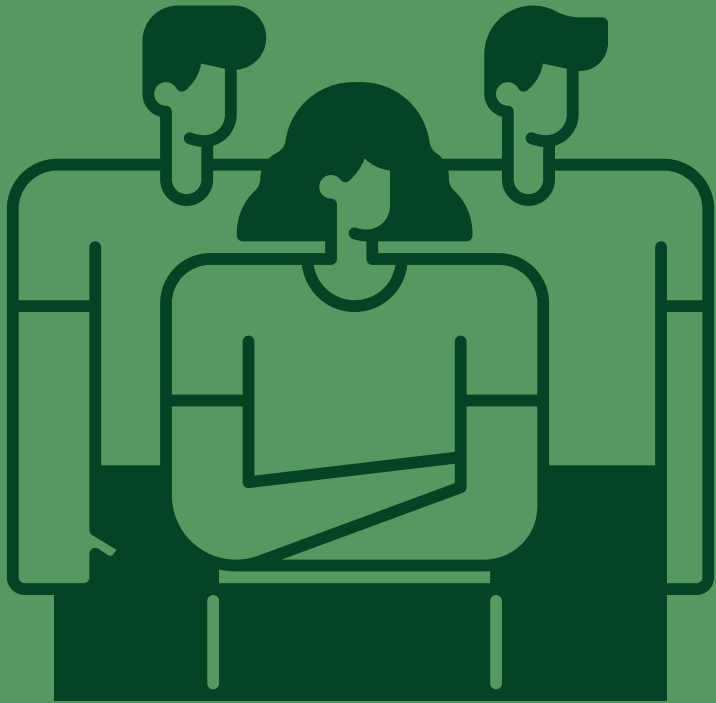
## **Crna Gora:**

Ajla Jadadić, Ajša Đečević, Katarina Radović, Ljubica Popović

**Napomena:** Izrazi koji su napisani u samo jednom gramatičkom rodu odnose se podjednako na ženski i muški rod.

# Sadržaj

Poglavlje 1: Društveni angažman i inkluzija – razumijevanje osnovnih pojmova i povezanosti sa servisnim učenjem	05
Poglavlje 2: Formiranje grupe i sagledavanje koncepta inkluzije	09
Poglavlje 3: Analiza zajednice	17
Poglavlje 4: Odabir zajednice i proces donošenja odluka	27
Poglavlje 5: Planiranje i dizajn projekta	35
Poglavlje 6: Planiranje ciljeva učenja	41
Poglavlje 7: Sprovođenje projekta - monitoring napretka	51
Poglavlje 8: Refleksija i evaluacija rezultata i uticaja projekta na zajednicu	55
Poglavlje 9: Refleksija i evaluacija procesa učenja	61
Poglavlje 10: Evaluacija procesa učešća	69
Poglavlje 11: Proslava	75



# Poglavlje 1

Društveni angažman  
i inkluzija –  
razumijevanje os-  
novnih pojmova i  
povezanosti sa  
servisnim učenjem

# Društveni angažman i inkluzija – razumijevanje osnovnih pojmova i povezanosti sa servisnim učenjem

Ovaj džepni vodič namijenjen je svim edukatorima, organizacijama ili institucijama koje žele da primjene metodologiju servisnog učenja u svom svakodnevnom radu.

Publikaciju mogu koristiti svi koji imaju znanje i iskustvo u pristupu i metodologiji volontiranja u oblasti obrazovanja ili koji žele da primijene ovaj pristup sa učenicima/mladima s kojima rade.

Pristup servisnog učenja može se koristiti u sljedećim kontekstima:

**U učionici** – uvođenje servisnog učenja u nastavni plan i program;

**Van učionice** – kao vannastavna aktivnost;

**U visokom obrazovanju** – integrisanje servisnog učenja kao dio kurikula određanih studijskih programa;

**Edukativni programi, treninzi ili radionice** koje sprovode organizacije ili neformalne grupe.

Vodič je prvenstveno osmišljen za primjenu „van učionice“, kao dio vannastavnih aktivnosti ili edukativni program (trening ili radionica) koji sprovodi organizacija ili neformalna grupa.

Vodič obrađuje pitanja inkluzije i građanskog angažmana, te kako se te dvije komponente mogu unaprijediti kroz projekte servisnog učenja.

U ovom ćemo poglavlju razjasniti koncepte građanskog angažmana, inkluzije, pristup servisnog učenja i korake projekta servisnog učenja, te kako su oni međusobno povezani.

Građanski angažman i inkluzija dva su međusobno povezana koncepta koji igraju ključnu ulogu u podsticanju participativnog i demokratskog društva.

Građanski angažman se odnosi na aktivno uključivanje pojedinaca u društveni život zajednice, kroz različite aktivnosti kao što su glasanje, učešće u procesima organizovanja zajednice, volontiranje i zagovaranje.

Građanski angažman dakle, obuhvata širok raspon aktivnosti usmjerenih na rješavanje zajedničkih pitanja, promociju socijalne pravde i pružanje doprinosa unapređenju društva.

**Inkluzija, s druge strane, naglašava važnost stvaranja okruženja u kojem se svi pojedinci, bez obzira na porijeklo ili identitet, osjećaju dobrodošlo, cijenjeno i imaju jednake mogućnosti za učešće i pružanje doprinosa.**

S druge strane, servisno učenje nudi praktičnu vezu između građanskog angažmana, inkluzije i obrazovanja. To je pedagoški pristup koji kombinuje učenje s radom u zajednici. Ova metodologija učenicima i mladim ljudima pruža priliku da svoja znanja i vještine primjene na rješavanje problema zajednice, podstičući njihov osjećaj građanske odgovornosti i predanosti pozitivnim društvenim promjenama.

Korišćenjem metodologije servisnog učenja, učenici/mladi ljudi će usvojiti nova znanja, vještine i vrijednosti, ali i unaprijediti stanje u zajednici kroz sprovođenje projekata servisnog učenja



Proces sprovođenja projekta servisnog učenja obično podrazumijeva nekoliko koraka.

**1. Analiza potreba zajednice:** prvi korak projekta servisnog učenja je identifikovanje i analiza potreba zajednice. Ovaj korak uključuje aktivno slušanje članova zajednice, sprovođenje intervjua, anketa ili fokus grupa kako bi se razumjeli njihovi izazovi, težnje i prioriteti. Ovaj proces pomaže učenicima/mladima da dublje razumiju kontekst u kojem će raditi.

**2. Planiranje i dizajn projekta:** Nakon što su identifikovane potrebe, učenici ili mladi saraduju sa partnerima iz zajednice i svojim edukatorima kako bi planirali i dizajnirali projekat. Ovaj korak uključuje postavljanje specifičnih ciljeva, definisanje obima projekta i određivanje potrebnih aktivnosti, te finansijskih i ljudskih resursa. Bitno je osigurati da planiranje projekta odgovara identifikovanim potrebama zajednice, da je izvodljivo unutar specifičnog vremenskog okvira i da se temelji na dostupnim resursima.

**3. Sprovođenje projekta:** Izradom plana projekta učenici/mladi se uključuju u sprovođenje aktivnosti. To može uključivati direktnu uslugu, kao što je volontiranje u lokalnoj organizaciji, održavanje radionica ili obrazovnih programa ili djelovanje kroz kampanje za rješavanje određenih problema zajednice. Tokom ovog koraka važno je da učenici /mladi aktivno uključe članove zajednice, podstiču saradnju i osnaživanje tokom cijelog procesa.

**4. Refleksija i učenje:** Refleksija je bitna komponenta metodologije volontiranja u oblasti obrazovanja. Nakon završetka aktivnosti, učenici/mladi odvajaju vrijeme za razmišljanje o svom iskustvu. Analiziraju uticaj sprovedenih aktivnosti, kritički ispituju društvene, kulturne i etičke dimenzije svog rada i povezuju iskustvo stečeno sprovođenjem servisa/usluga sa svojim akademskim učenjem. Refleksija pomaže učenicima/mladima da steknu dublje razumijevanje društvenih pitanja, poboljšava njihove vještine kritičkog razmišljanja i podstiče lični razvoj.

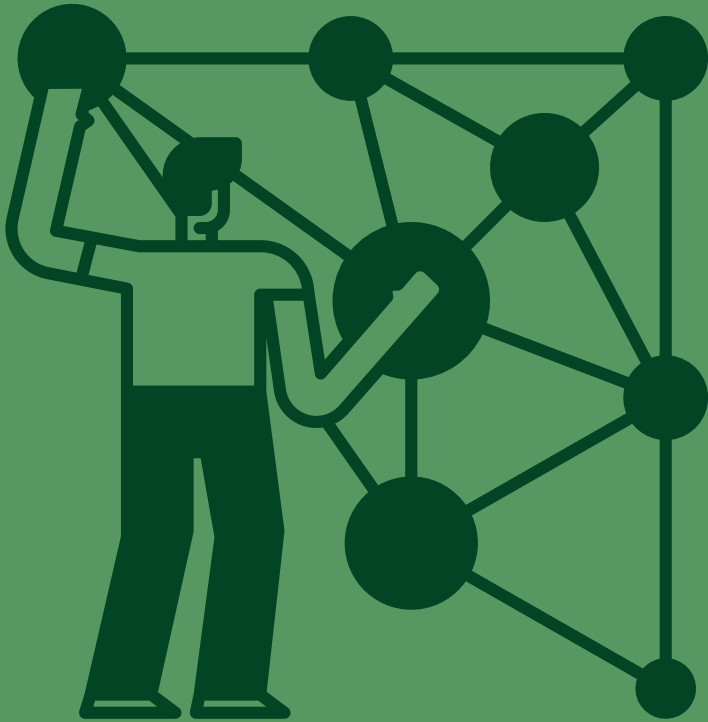
**5. Evaluacija:** Projekti servisnog učenja često uključuju evaluaciju ishoda i uticaja projekta na zajednicu. Evaluacija može imati različite oblike i može uključivati, samoevaluaciju, koju sprovode sami učenici/mladi, prikupljanje povratnih informacija od aktera u zajednici ili evaluaciju od strane edukatora. Dobijene ocjene i komentari omogućavaju učenicima/mladima da procijene svoj rad, identifikuju područja ili aspekte za poboljšanje, što će im pomoći prilikom sprovođenja budućih projekata.

**6. Proslava:** Ovo je posljednji korak svakog projekta servisnog učenja. Nakon završetka projekta, učenici/mladi treba da proslave postignuti uspjeh (čak i ako misle da su mogli postići više). Tako će ostati motivisani za svoju sljedeću inicijativu!

Prateći ove korake, projekti servisnog učenja učenicima/mladima pružaju strukturisani okvir za angažovanje u zajednici, rješavanje društvenih potreba i primjenu akademskog znanja.

Svi navedeni koraci servisnog učenja detaljnije su obrađeni kroz raznovrsne, praktične aktivnosti u sljedećim poglavljima.

Svako naredno poglavlje posvećeno je određenom koraku servisnog učenja i sadrži opis aktivnosti, osmišljenih za postizanje zadatih ciljeva.



# Poglavlje 2

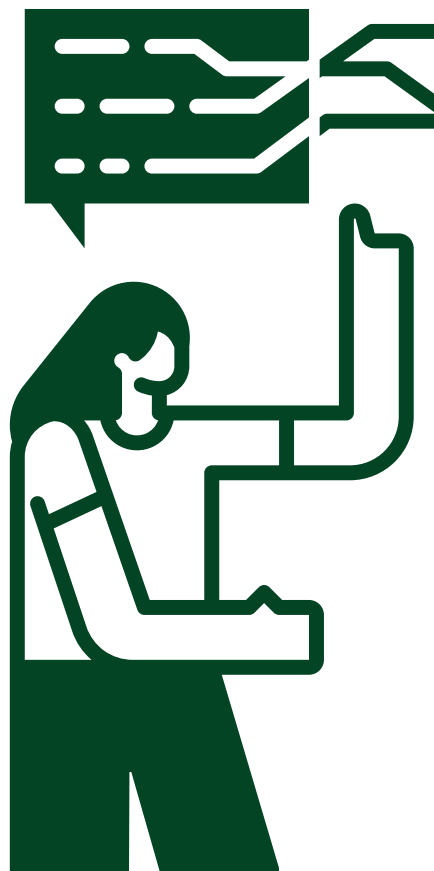
Formiranje grupe i  
sagledavanje  
koncepta inkluzije

# Formiranje grupe i sagledavanje koncepta inkluzije

**Cilj poglavlja:** Cilj ovog poglavlja je razumjeti procese formiranja grupa i njihov značaj u procesu rada sa učenicima/mladima.

## **Formiranje grupe učenika/mladih za primjenu servisnog učenja ili priprema nastavne jedinice za primjenu metoda servisnog učenja**

Formiranje grupe je početna faza koja ima za cilj stvaranje ugodnog ambijenta i prijatne atmosfere među članovima grupe (jedne ili više), kako bi se što prije razvio osjećaj pripadnosti grupi i izgradio tim. Ovo je faza u kojoj se članovi grupe najčešće ne poznaju. Stoga je vrlo važno da se učenici/mladi osjećaju prihvaćenim i slobodnim/otvorenim.



# Aktivnost 1: Brzo-polako-tiho-glasno

**Cilj:** Ova igra se obično koristi kao aktivnost za upoznavanje

**Vrijeme:** 20 minuta

**Materijali:** /

## OPIS AKTIVNOSTI

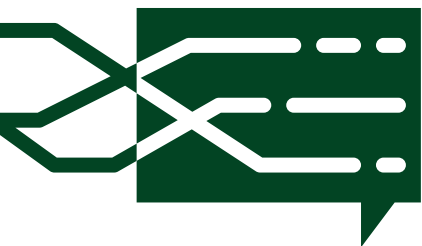
Učenici/mladi formiraju krug. U prvom krugu igre učenici/mladi izgovaraju svoje ime uobičajenim tonom, brzinom i jasno. U drugom krugu svoje ime izgovaraju što je brže moguće, a u trećem što sporije. U četvrtom krugu svaki učenik/mlada osoba treba što glasnije da izgovori svoje ime, a u posljednjem krugu svi izgovaraju svoje ime što tiše.

**Opciono:** Aktivnosti možete dodati još jedan korak u kojem ćete tražiti od učenika/mladih da svoje ime otpjevaju.

## PITANJA ZA REFLEKSIJU

Nakon završetka aktivnosti, razmislite i porazgovarajte o sljedećem:

1. Koji je bio cilj ove aktivnosti?
2. Šta mislite, jeste li postigli cilj? Ako da, zašto i kako? Ako ne, zašto? Šta bi mogli bolje uraditi?
3. Jeste li zapamtili imena svih učesnika?



# Aktivnost 2:

## Epiteti

**Cilj:** Ova aktivnost predstavlja priliku da se učenici/mladi bolje upoznaju na zabavan način, pažljivo slušajući jedni druge.

**Vrijeme:** 25 minuta

**Materijali:** Pločice s imenima, flaše.

**Napomena za edukatora:** Epitet stoji uz neku riječ (ili grupu riječi) i bliže je opisuje, određujući njenu karakteristiku, posebnu ili opštu osobinu. Ako radite sa učenicima nižih razreda osnovne škole, osigurajte da prije početka aktivnosti znaju šta je epitet.

### OPIS AKTIVNOSTI

Pozovite sve učenike/mlade da ustanu i formiraju krug.

1. Objasnite im šta je epitet, a zatim im dajte zadatak da pronađu epitet za sebe, ali koji počinje prvim slovom njihovog imena.
2. Da biste pojasnili, navedite primjere poput "Alma - ambiciozna". Kad budete sigurni da su svi učenici/mladi odredili svoj epitet, recite im da ga redom glasno izgovore kako bi ostali mogli da čuju i pokušaju da zapamte. Ako je potrebno, ovaj postupak možete ponoviti.
3. Pozovite učenike/mlade da se udalje jedni od drugih (i dalje formirajući krug), rašire ruke i postavite ih tako da im dlan desne ruke pokriva dlan lijeve ruke osobe koja se nalazi sa njihove desne strane.
4. Znajući da aktivnost vremenom postaje teža, odredite ko će prvi početi. Možete koristiti flašu, tako što ćete je staviti u sredinu kruga i zavrtnuti – osoba u čijem pravcu pokazuje vrh flaše započinje aktivnost.
5. Ta osoba treba da izgovori ime i epitet osobe koja se nalazi pored nje, sa njene desne strane. Kada završi, laganim udarcem po ruci osobe sa svoje lijeve strane daje joj do znanja da je njen red da uradi isto. Druga osoba postupa na isti način, ali treba da izgovori imena i epitete dvije prethodne osobe, sljedeća osoba treba da izgovori imena i epitete prethodna tri učenika/mlade osobe... Aktivnost se nastavlja sve dok se krug ne zatvori.

**Pojašnjenje:** Milica kaže "Alma - ambiciozna" i lagano udari Saru po ruci (Sara se nalazi s Miličine lijeve strane, dok je Alma s njene desne strane). Sara nastavlja "Alma - ambiciozna, Milica maestralna" i udari Edinu po ruci; Edina kaže "Alma - ambiciozna, Milica- maestralna, Sara- sjajna" i tako dalje.

U drugom krugu možete promijeniti smjer, započeti od osobe koja je završila prethodni krug ili možete ponovo koristiti flašu. Nakon drugog kruga promijenite tempo usporavanjem ili ubrzavanjem govora.

### PITANJA ZA REFLEKSIJU:

Nakon završetka aktivnosti, razmislite i porazgovarajte o sljedećem:

1. Kako ste se osjećali dok ste igrali?
2. Je li vam bilo teško da zapamtite imena i epitete?
3. Koji je bio cilj ove aktivnosti?
4. Šta mislite, jeste li postigli cilj? Ako da, zašto i kako? Ako ne, zašto? Šta bi mogli bolje uraditi?

**Napomena:** Ova aktivnost se može modifikovati i vrlo jednostavno koristiti u nastavi, posebno u fazi refleksije. Može se prilagoditi za različite predmete i lekcije. Tokom nastave maternjeg ili stranog jezika može se koristiti pri učenju glagola, imenica, pridjeva i sl.

# Aktivnost 3:

## Magični tepih

**Cilj:** Magični tepih je aktivnost za izgradnju tima tokom koje učenici/mladi imaju priliku da međusobno saraduju, ali i da se zabave.

**Vrijeme:** 15 minuta

**Materijali:** Tepih ili čaršav i stolnjak

**Napomena za edukatora:** Od svakog učesnika se traži saradnja, razumijevanje, trud, učešće u diskusijama, preuzimanje odgovornosti i sl. Ukoliko je grupa prevelika, podijelite je u dvije manje.

### OPIS AKTIVNOSTI

Učesnici se dijele u manje grupe u zavisnosti od veličine tepiha.

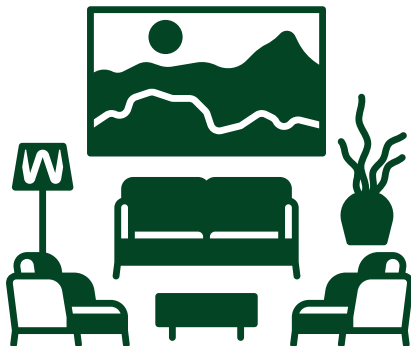
1. Dati instrukciju da svi učesnici jedne grupe stanu na tepih.
2. Kada se okupe, objasnite im da idu na čarobni izlet letećim tepihom. Kada stignu na visinu od 100 metara kontrolisaće i usmjeravati pozicioniranjem/položajem na tepihu.
3. Recite grupi da moraju okrenuti tepih na drugu stranu dok još stoje na njemu.
4. Dok je grupa u vazduhu (dok tepih leti), niko ne smije ni u jednom trenutku sići sa tepiha.
5. Ako je grupa izgubila nekog člana tokom leta, moraju krenuti ispočetka.
6. Ukoliko je grupi isteklo vrijeme u pokušaju da okrene tepih, pitajte ih šta misle koliko im vremena treba za izvršenje zadatka.

### PITANJA ZA REFEKSIJU

Nakon završetka aktivnosti, razmislite i porazgovarajte o sljedećem:

1. Koji je bio cilj ove aktivnosti?
2. Šta mislite, jeste li postigli cilj? Ako da, zašto i kako? Ako ne, zašto? Šta bi mogli bolje uraditi?
3. Šta ste morali da uradite da biste postigli cilj?
4. Šta ste naučili o sebi i drugima tokom ove aktivnosti?
5. Kako se ova aktivnost povezuje s timskim radom?
6. Da li je neko preuzeo ulogu vođe? Šta je tu osobu učinilo vođom grupe?
7. Da li je neko bio zabrinut zbog ove aktivnosti? Ako jeste, zbog čega?
8. Šta mislite, koja načela zajedničkog rada možemo naučiti iz ove aktivnosti i primijeniti u budućnosti?

**Link za aktivnost:** [https://www.youtube.com/results?search\\_query=magic+carpet+activity](https://www.youtube.com/results?search_query=magic+carpet+activity)



# Aktivnost 4:

## Ko sam ja?

**Cilj:** Vježbanje sposobnosti upoznavanja drugih osoba. Na zabavan način se testira sposobnost pripreme odgovarajućih pitanja kako bi se pronašao adekvatan odgovor.

**Vrijeme:** 20 minuta

**Materijali:** A4 papir i olovke.

### OPIS AKTIVNOSTI

Pripremite nekoliko papira sa imenima slavni ličnosti kao npr. Lionel Messi, Mr. Bean, Tarzan, Madona, Eminem, itd.

1. Nasumično odaberite osobu kojoj ćete na leđa zakačiti jedan od papira.
2. Učesnik treba da pogodi šta piše na papiru. Grupa ne treba da daje objašnjenja, asocijacije, sugestije...
3. Odabrani učesnik treba da pokuša da otkrije ko je, tako što će grupi postavljati pitanja.
4. Pitanja treba da budu formulisana tako da grupa može odgovoriti samo sa DA ili NE, na primjer:
  - Jesam li lik iz crtanog filma?
  - Imam li rep?
  - Jesam li djevojka?
  - Jesam li slavan?
  - Jesam li pjevač?
  - Jesam li sportista? itd.

**Predlozi:** Prilikom odabira ličnosti, vodite računa da budu poznati učesnicima i da su u skladu sa njihovim godištem i iskustvom.

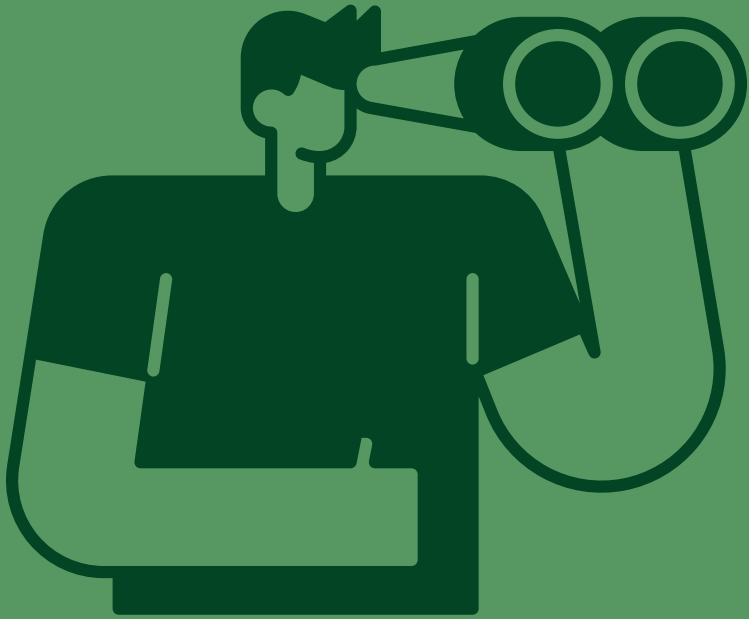
### PITANJA ZA REFLEKSIJU

Nakon završetka aktivnosti, razmislite i porazgovarajte o sljedećem:

1. Kako je ova aktivnost uticala na vaše međusobne odnose u radnom okruženju?
2. Da li ste otkrili neku osobinu koju prije niste prepoznavali/primjećivali?
3. Da li vam je aktivnost bila jasna?
4. Dobro, ali hajde da budemo sigurni da znamo o čemu se to radilo u ovoj aktivnosti? Šta je bio njen cilj?
5. Jesmo li to postigli? Ako da, zašto i kako? Ako ne, zašto? Šta bi mogli bolje uraditi?







# Poglavlje 3

## Analiza zajednice

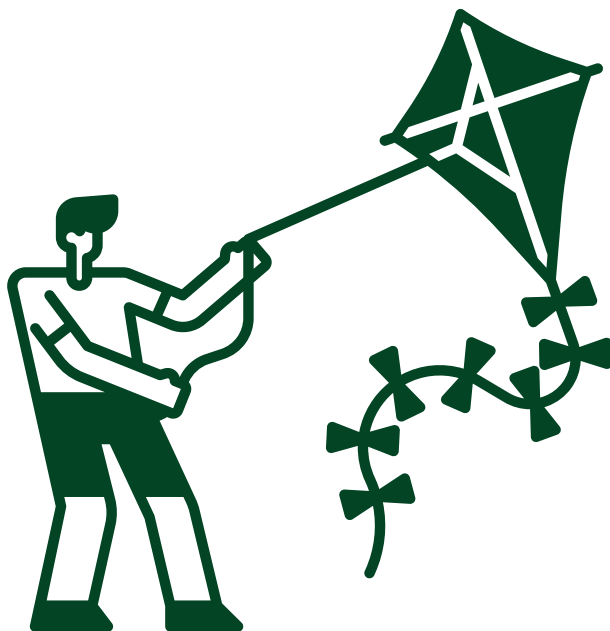
Povezivanje sa zajednicom i istraživanje problema, izazova i nezadovoljenih potreba njenih stanovnika/određene grupe građana trenutak je kada učenici/mladi usmjeravaju svoju pažnju na stvarni život zajednice. Uče da prepoznaju šta treba uraditi, koji su prioriteti i na čemu treba raditi kroz projekat servisnog učenja.

Korisnici projekta servisnog učenja u zajednici su ujedno i realizatori projekta budući da imaju jednak angažman kao i učenici/mladi. Učenici/mladi mogu birati da za korisnike i realizatore projekta imaju cjelokupno stanovništvo nekog grada, sela ili mogu odabrati jednu ili više specifičnih grupa poput djece predškolskog uzrasta, osoba u trećoj životnoj dobi, nezaposlenih građana itd... U ovom poglavlju pronaći ćete aktivnosti koje možete sprovesti sa učenicima/mladima kako biste istražili zajednicu i utvrdili koja su područja i/ili problemi s kojima se zajednica ili određene grupe u njoj suočavaju.

**Cilj poglavlja:** Cilj ovog poglavlja je naučiti učenike/mlade da analiziraju potrebe zajednice i prepoznaju njene probleme, ali i vrijednosti.

## ANALIZA POTREBA ZAJEDNICE

Ovo je korak svakog projekta servisnog učenja. Analiza zajednice ima za cilj sprovođenje istraživanja u zajednici sa fokusom na probleme sa kojima se zajednica suočava.



# Aktivnost 1:

## Mapa zajednice

### 1. dio:

## Ekskurzija u zajednici

**Cilj:** Ova aktivnost znači početak praktičnog rada koji pomaže članovima zajednice da stvarno „vide“, sagledaju svoju zajednicu sa svim njenim problemima, izazovima i prednostima, vrijednostima. To će im pomoći da u budućnosti, kao dio zajednice i pokretači promjena, jasnije prepoznaju područja/oblasti na kojima treba raditi.

**Vrijeme:** 50 minuta

**Materijali:** Praktični vodič Navigacija kroz zajednicu

### OPIS AKTIVNOSTI

Prije sastanka napravite predloge putanje za izlete u sveukupnom trajanju od otprilike 45 minuta, računajući lokaciju sastanka sa grupom kao polaznu tačku. Uz predloge napišite i uputstva. Pokušajte napraviti putanju za izlet koja vodi kroz stambena područja, trgovačke četvrti, prostore za rekreaciju/zabavu i industrijske prostore – uključujući i mjesta koja učenici/mladi možda nisu posjetili.

Svaka grupa mora imati odgovornu osobu/voditelja. Napravite onoliko predloga za putanje koliko imate voditelja.

**Održavanje izleta u zajednici može biti zabavno, a na praktičan način će pomoći učesnicima da stvarno „vide“ svoju zajednicu.** Imajte na umu da se ova aktivnost u velikim gradovima sprovodi u pažljivo odabranom području ili kvartu – ne morate obići cijeli grad. Pokušajte da odaberete kvartove/područja koje učenici/mladi poznaju i koja žele da unaprijede, kao što su kvartovi u blizini škole ili kvartovi/područja u kojima žive.

**Ako imate pristup digitalnom fotoaparatu (ili ako članovi grupe imaju telefone kojima mogu fotografisati), možete razmisliti o tome da im date zadatak da dokumentuju stvari koje uoče tokom izleta.** Ako odaberete ovu opciju, porazgovarajte sa učenicima/mladima o važnosti poštovanja prava na privatnost prilikom fotografisanja.

Objasnite im da iako su možda cijeli život proveli u svojoj zajednici, danas ih pozivate da je pogledaju iz druge perspektive: očima nekoga ko dolazi sa namjerom da joj pomogne!

**Podsjetite ih da svaka zajednica već ima mnogo kvaliteta, vrijednosti (čak i ako često ne mogu da ih uoče), te da sami članovi zajednice – i postojeći resursi – mogu biti najveća pomoć grupi učenika/mladih koji planiraju sprovođenje projekta servisnog učenja.**

Istina je i da svaka zajednica ima probleme – od kojih je neke lako razumjeti (vidljivi su), a druge malo teže. Recite učesnicima da potraže i vidljive, ali i probleme koji nisu toliko očigledni i naprave popis područja/oblasti koje treba unaprijediti.

**Podstaknite učenike/mlade da razgovaraju s mještanima tokom šetnje –** objašnjavajući im da su dio grupe učenika/mladih koji žele da sprovedu projekat servisnog učenja u zajednici i da traže ideje, načine kako pomoći, kao i resurse koje bi mogli iskoristiti. Možda će ih iznenaditi oštroumnost djeteta u parku, starije osobe na klupi ili taksiste koji čeka!

**Sinhronizujte satove ili telefone, odredite tačno vrijeme i lokaciju za okupljanje nakon izleta.** Dajte grupama 45 minuta za izlet. Pobrinite se da svi imaju kopiju Praktičnog vodiča Navigacija kroz zajednicu, pribor za pisanje i kameru za dokumentovanje onoga što vide (ako je moguće). Podijelite učenike/mlade u grupe (svaka grupa mora imati voditelja), dajte im pripremljene putanje i započnite izlet.

# PRAKTIČNI VODIČ – Navigacija kroz zajednicu

Dok obilazite, posmatrajte i bilježite svoja zapažanja o oblastima navedenim u Vodiču. Zapišite prednosti i slabosti u svakoj od navedenih oblasti, ali i sve ostalo što vam se učini zanimljivim.

**STANOVANJE.** Jesu li kuće ili zgrade dobro očuvane ili su stare i treba ih popraviti? Ima li još kakvih zapažanja?

**OSTALE GRAĐEVINE.** Imaju li javne i poslovne zgrade pristup za osobe s invaliditetom - rampa, ulazak s nivoa ulice, itd? Ima li još kakvih zapažanja?

**JAVNE POVRŠINE.** Postoje li javne površine na kojima se ljudi mogu okupljati? Imaju li mjesta za sjedenje, biljke, atraktivan dizajn, restorane i kafiće ili bilo koje druge karakteristike koje privlače stanovnike da koriste te prostore?

**PARKOVI.** Koriste li parkove različite grupe stanovnika (djeca, mladi, stariji,...)? Da li su dobro održavani? Postoje li prostori za igru i sport?

**KULTURA I ZABAVA.** Postoje li muzeji, biblioteke, pozorišta, restorani, klubovi, sportski stadioni, istorijska područja itd? Jesu li lako dostupni svim djelovima zajednice (smješteni u centru, dostupni javnim prijevozom).

**ULIČNA MREŽA.** Odnosi se na povezanost ulica, postojanje/stanje trotoara, ulično zelenilo... Da li ima uličnog zelenila? Da li postoje trotoari, saobraćajni znaci? Da li su ulice i trotoari čisti? Ima li kanti za smeće?

**POSLOVNE AKTIVNOSTI.** Kakva/koja preduzeća postoje? Postoji li kombinacija malih i velikih preduzeća? Da li postoje piljare i supermarketi, apoteke i druge prodavnice koje mogu da zadovolje potrebe stanovnika svih djelova zajednice?

**SAOBRAĆAJ.** Koliko je gust saobraćaj u vašoj zajednici? Da li je u pitanju industrijski saobraćaj (npr. kamioni) ili su više prisutni privatni automobili? Postoje li biciklističke staze? Ako postoje, da li se koriste i da li je prisutan biciklistički saobraćaj?

**KVALITET OKOLINE.** Koliko ima zelenih površina koje su upotrebljive? Da li su zajedničke za više djelova zajednice? Osjeća li se miris plina, smeća, hemikalija, industrijskog otpada itd?

**ZAJEDNICA I JAVNA SLUŽBA.** Postoje li javni servisi i prepoznatljive organizacije u zajednici - centri za mentalno zdravlje, narodna kuhinja, skloništa za beskućnike, kancelarija za socijalno staranje itd? Da li su ovi servisi/organizacije grupisane u određenom području?

**POLITIČKA AKTIVNOST.** Postoje li neki znaci uticaja na političko djelovanje? Da li je jasno da je političko djelovanje dopušteno i ohrabreno? Ima li protesta i demonstracija? Političko djelovanje može biti raznoliko i uključivati različite aktivnosti za postizanje ciljeva u skladu sa zakonima i demokratskim procesima.

**ORGANIZACIJA ZAJEDNICE.** Postoje li servisi u zajednici? Ima li drugih organizacija koje se bave problemima zajednice, životne sredine, sporta i rekreacije, socijalizacije itd?

**"OSJEĆAJ" U VEZI ZAJEDNICE.** Koji su vaši opšti utisci o zajednici? Djeluje li vam privlačno?

# Aktivnost 1:

## Mapa zajednice

## Dio 2:

### Mapa zajednice

**Cilj:** Ova aktivnost se koristi za planiranje i pomaže učenicima/mladima da stave na papir prednosti i kvalitete zajednice, probleme, potrebe i nedostatke – razvrstavanjem informacija do kojih su došli tokom ekskurzija. Postoje i drugi načini za izradu mape zajednice koje možete koristiti. Predloženi metod se preporučuje za početničke grupe.

**Vrijeme:** 20 minuta

**Materijali:** markeri/ flomasteri, olovke, bojice i hamer papir.

#### OPIS AKTIVNOSTI

Zamolite učenike/mlade da se podijele u iste grupe kao tokom izleta u zajednici. Dajte svakoj grupi hamer papir i ostale materijale (markere, flomastere, olovke, bojice...), a zatim zamolite svaku grupu da odradi dolje navedene korake.

1. Svaka grupa treba da identifikuje i nacрта dio zajednice koji je obišla tokom izleta. Za ovu vježbu, podstaknite učenike/mlade da prvo razmišljaju sa geografskog aspekta, a u kasnijim koracima će sagledati zajednicu bez teritorijalnih granica.
2. Nakon što grupe identifikuju teritoriju, treba da je nacrtaju. Potrebno je da uključe svaku njenu važnu karakteristiku, poput: teritorijalne granice zajednice, ulica (glavnih i sporednih) mostova, kuća, škola, medicinskih centara, vjerskih objekata, ustanova i organizacija, pijaca, parkova i sl. Sledeći korak je identifikacija kvaliteta i prednosti koje te strukture, institucije i ljudi daju zajednici.
3. Pozitivne karakteristike treba i da napišu određenom bojom.
4. Sada treba, koristeći drugu boju, da dodaju manje zadovoljavajuće aspekte i probleme s kojima se zajednica suočava (ovo može uključivati ne samo prisutnost nekih specifičnih problema, već i nepostojanje nekih pozitivnih karakteristika - na primjer, možda će mapa pokazati da u stambenom području nema pijace što otežava stanovnicima nabavku hrane).

5. Zamolite učesnike da pogledaju mapu i da razmisle o sljedećim pitanjima:

- Kojim potrebama zajednice želimo da se naša grupa bavi?
- Zašto je ovaj problem prioritet?
- Koje su neke od prednosti/ kvaliteta u zajednici koji bi mogli pomoći u rješavanju ovog problema?

**Napomena za edukatora:** Obavezno razjasnite da nijesu sve potrebe ili slabosti problemi. Problemi uzrokuju štetu (pogledajte definiciju na prvoj stranici ovog poglavlja). Međutim, čak i ako zajednica nema problema koji uzrokuju štetu, možda ima prostora za poboljšanje nekih oblasti!

6. Podstaknite grupe da izaberu samo jednu potrebu ili problem za koji misle da mogu pronaći rješenje. U ovoj fazi, edukatori bi trebali pomoći kroz fasilitiranje svake grupe.
7. Na kraju, nakon što grupe završe s vježbom, pozovite ih da se ponovno okupe u velikoj grupi i predstave svoje zaključke i mape jedni drugima. Svaka grupa treba da objasni zašto je odabrala upravo taj problem/potrebu kao prioritet i zašto misli da bi to mogao biti dobar projekat servisnog učenja. Neka učenici/mladi zajedno diskutuju o svim prednostima predloga i o tome da li je moguće da upravo on bude osnova za projekat servisnog učenja. Ipak, podsjetite ih da će grupa proći još faza u razvoju projekta i da je ovo tek prva. Ako se na ovom sastanku ne dogovore kojim problemom se žele baviti, moraju to uraditi na narednom. Učenje o procesu donošenja odluka čini značajnu komponentu ove aktivnosti.

**Napomena za edukatora:** Osigurajte da učenici/mladi budu realistični tako da odaberu problem kojim se oni mogu baviti, uzimajući u obzir resurse i kapacitete koje imaju.

Obavezno sačuvajte mape, bilješke, slike i druga dokumenta koja su koristili tokom ovog sastanka, jer će ih koristiti tokom cijelog procesa izrade plana projekta.

# Aktivnost 2:

## Prenošenje na mapu

**Cilj:** Dobiti informacije i uvide o tome koje su potrebe nezadovoljene i koje se mogu riješiti kroz projekat servisnog učenja.

**Trajanje:** Ova aktivnost se može sprovesti jednom (u trajanju od 1 do 3 sata) ili nekoliko puta u razdoblju od jedne ili dvije sedmice. Ideja je da učenici pažljivo posmatraju, istraže i budu sigurni u identifikaciju izazova u zajednici.

**Materijal:** Olovke, A4 papir sa tabelom za unošenje zapažanja, papir sa mapom ili područjem na koje će biti fokusiran projekat servisnog učenja. U slučaju da učenici/mladi žele da izrade virtuelnu mapu, tada su im potrebni pametni telefoni za fotografisanje, aplikacije za zajednički rad, kao što su MIRO board, Padlet itd.

### OPIS AKTIVNOSTI

Zamislimo da vaši učenici/mladi imaju namjeru da sprovedu neku aktivnost u bolnici ili lokalnom domu zdravlja. Još uvijek im nije jasno ko mogu biti njihovi korisnici nitikoje su tačno potrebe, šta bi oni tu mogli učiniti. Umjesto bolnice, to može biti nekoliko ulica u zajednici – po izboru učenika, ili područja u kojima određena populacija provodi puno vremena, centari za migrante i sl. Daljnji opis aktivnosti razrađuje ideju oko sprovođenja aktivnosti u bolnici.

Provjerite sa učenicima/mladima da li su zainteresovani za posjetu bolnici, području oko bolnice ili oboje. Kao odrasla osoba (edukator) pobrinite se da su uspostavili komunikaciju s institucijom i da imaju dozvolu za dolazak i obavljanje svojih aktivnosti. Organizujte manje grupe učenika/mladih za rad na terenu. Prođite kroz bolnicu/dom zdravlja ili okolinu. Dobro pogledajte! Bilježite sve što vam praviče pažnju: pozitivno i negativno.

**Pozitivna zapažanja bi mogla biti:** pacijenti razgovaraju u prostoru za sjedenje, postoji dovoljno informacija za pacijente. **Negativna zapažanja mogu biti:** dotrajalo/neuređeno stepenište, smeće u hodniku itd

Učenici/mladi trebaju da zapišu ono što primijete u pripremljenu tabelu kao što je ova prikazana u nastavku:

### Pozitivne slike / zapažanja

### Negativne slike / zapažanja



Nakon terenskog rada, zajedno sa učenicima/mladima, napravite mapu bolnice i njene okoline ili možete napraviti mapu za svaki sprat zgrade (možda je možete dobiti i od domara, koristite google maps ili sami nacrtajte mapu). Učenici/mladi tada zelenom tačkom označavaju mjesto gdje su primijetili nešto pozitivno, a crvenom tačkom mjesto gdje su vidjeli nešto negativno.

Ovaj korak se može ponavljati: na primjer, učenici mogu samo jednom posmatrati. Zatim prilikom sljedeće posjete mogu na licu mjesta pitati ljude šta misle o nekom pitanju ili kakva je njihova reakcija itd.

U slučaju da se učenici/mladi odluče za izradu virtualne mape i prikupljanja podataka, u ovom koraku je izrađuju i tačkama obilježavaju svoja zapažanja.

**KORAK 5:** Nakon terenskog prikupljanja podataka, cijela grupa diskutuje o rezultatima imajući u vidu sljedeća pitanja: 1.) Ima li djelova u kojima ima posebno puno crvenih ili zelenih tačkica? 2.) Šta bi se moglo uraditi da u bolnici bude više pozitivnih, a manje negativnih stvari?

**KORAK 6:** Razgovarajte o idejama sa svojim partnerom na ovom projektu – u ovom slučaju bolnicom. Edukatori fasilitiraju diskusiju u grupi o zapažanjima i navode učenike/mlade da donesu odluku o tome šta mogu ponuditi kao uslugu u projektu servisnog učenja. Prilikom donošenja odluke grupa se obraća bolnici ili korisniku kako bi predložila uslugu i dogovorila sljedeće korake.

## PITANJA ZA REFLEKSIJU

Tokom ili nakon ove aktivnosti, odrasli mogu razmatrati predloge zajedno sa učenicima/mladima. Edukator može sam razviti pitanja. Predložena pitanja za refleksiju:

1. Kako vam je bilo tokom rada u malim grupama?
2. Kako ste se osjećali prilikom posmatranja područja?
3. Koji je najtužniji i najsrećniji trenutak koji ste doživjeli tokom ove aktivnosti?
4. Kako ste došli do odluke koja će ideja biti osnova za projekat servisnog učenja?



# Aktivnost 3:

## Bilješke sa izleta u zajednici

**Cilj:** prikupiti informacije o prednostima i problemima zajednice.

**Trajanje:** Ova aktivnost se može sprovesti jednom (u trajanju od 1 do 3 sata) ili nekoliko puta u razdoblju od jedne ili dvije sedmice. Ideja je da učenici pažljivo posmatraju, istraže i budu sigurni u identifikaciju izazova u zajednici.

**Materijal:** Radni list 1: Tabela za prikupljanje informacija tokom obilaska zajednice, olovke, markeri. U slučaju da učenici ili mladi žele da naprave virtualnu zbirku podataka, mogu koristiti pametne telefone za fotografisanje, aplikacije za zajednički rad poput MIRO board-a, Padlet-a.

### OPIS AKTIVNOSTI

**Podijelite grupu učenika/mladih u manje timove.** Grupa odlučuje koja područja zajednice žele da posjete i posmatraju. Napravite plan kada i ko će šta odraditi.

**Neka učenici/mladi prošetaju zajednicom i neka posmatraju prednosti i slabe tačke.** Mogu fotografisati ili zabilježiti ono što su primijetili u radni list. Ohrabrite ih – nema pogrešnih odgovora/zapažanja.

Po povratku, učenici/mladi treba da sumiraju svoja otkrića.

### Organizujte grupu za diskusiju i odredite prioritete

**briga:** prvo mjesto zauzima briga sa najvećim brojem glasova. Nakon što sve grupe iznesu argumente zašto njihov prioritet treba riješiti servisnim učenjem, organizuje se glasanje. Nakon ove odluke učenici ili mladi mogu početi sa razvijanjem projekta servisnog učenja.

### PITANJA ZA REFLEKSIJU

Refleksija se može dogoditi tokom i nakon obavljene aktivnosti. Odrasli mogu razmatrati, diskutovati o prioritetima zajedno sa učenicima/mladima. Edukator može sam razviti pitanja. Predložena pitanja za refleksiju:

1. Kako se osjećate nakon šetnje i posmatranja zajednice?
2. Da li je bio izazov prepoznati prednosti i slabe tačke zajednice? Zašto?
3. Kakvo iskustvo ste imali dok ste radili na dogovorenom zadatku u manjim timovima?
4. Koji je najtužniji trenutak koji ste doživjeli u ovoj aktivnosti, a koji najsrećniji?
5. Kako ste došli do odluke koja će ideja biti osnova za projekat servisnog učenja?

# Radni list 1:

## Tabela za prikupljanje informacija tokom obilaska zajednice

Prednosti i resursi u našoj zajednici	Brige koje imamo za svoju zajednicu	Mogućnosti za usluge/servise koje vidimo u svojoj zajednici



# Poglavlje 4

Odabir zajednice i  
proces donošenja  
odluka

# Odabir zajednice i proces donošenja odluka

**Cilj poglavlja:** Omogućiti mladima da razviju vještine donošenja odluka pri odabiru projekta.

## **AKTIVNOSTI ZA ODABIR IDEJA, POTREBA/ PROBLEMA KOJIM ĆE SE BAVITI KROZ PROJEKAT SERVISNOG UČENJA**

Nakon identifikacije problema i potreba zajednice, cilj ove faze je odabrati konkretan problem/potrebu koji će biti tema projekta koji će učenici/mladi sprovoditi.



# Aktivnost 1:

## World Café

### Dio 1:

## “World Café”

**Cilj:** Grupna diskusija o rješavanju problema u zajednici.

**Vrijeme:** 50 minuta

**Materijali:** stolovi za rad, flipchart papir i markeri.

#### OPIS AKTIVNOSTI

Prije nego počnete s aktivnošću, budite sigurni da imate 4 stola za izvođenje aktivnosti.

1. Edukator traži od učenika/mladih da ustanu i formiraju krug. Nakon toga počinje da broji: 1, 2, 3, 4. Brojanje se ponavlja sve dok se krug ne zatvori. (Pažnja: Ako grupa ima više od 16 članova, broji se do 4, a ako ima ispod 16, broji se do 3).
2. Zatim zamolite sve učesnike sa brojem 1 da sjednu za jedan sto, oni s brojem 2 za drugi i tako dalje. (Dakle, učesnici su podijeljeni u 3-4 grupe. Svaka grupa ima svoj sto).
3. Grupu za svakim stolom zamolite da podatke prikupljene tokom prethodnih aktivnosti vezanih za analizu zajednice i problema/potreba međusobno prodiskutuju, a potom odaberu i napišu ideju o tome na šta bi trebao biti usmjeren projekat servisnog učenja. Za ovaj korak učenici/mladi imaju 15 minuta na raspolaganju.
4. Ideja treba da bude jasna, a učenici/mladi moraju opisati koje potrebe zajednice bi se riješile. Problemi/ potrebe treba da budu konkretni. Edukator podstiče učenike/mlade da razmišljaju o pitanjima koja mogu riješiti na realan način u relativno kratkom vremenu, a u okviru rokova koji su unaprijed određeni.
5. Nakon 15 minuta neko od učenika ili mladih ostaje za stolom, a ostatak grupe se premješta za drugi sto. Učesnik koji ostaje pozdravlja učenike/mlade iz drugih grupa koji čitaju šta je napisano na flipchartu. „Gosti“ mogu postavljati pitanja, komentarisati napisano... „Domaćin“ stola ih dočekuje s razumijevanjem i na flipchart papiru ispisuje ideje i komentare za koje smatra da su relevantni.
6. Nakon toga se učesnici vraćaju za svoje početne stolove.

# Aktivnost 1: World Café

## Dio 2: “Rasprava”

**Cilj:** Jasna i uvjerljiva prezentacija grupnih ideja o tome kakve zajednice treba popuniti ili riješiti.

**Vrijeme:** 30-40 minuta

**Materijali:** Flipchart dovršen iz prvog dijela aktivnosti.

### OPIS AKTIVNOSTI

Budite sigurni da imate sve flipchart papire s kojima ste radili u prethodnom dijelu aktivnosti i sat za mjerenje vremena prezentacije svake grupe.

Edukator najavljuje prezentovanje, a nakon prezentacije održaće se rasprava za te ideje u trajanju od 8 minuta.

1. Domaćin svake grupe iznosi 2 minuta grupnu ideju o tome što zajednica treba dovršiti ili koje probleme zajednice namjerava riješiti.
2. Zatim 7-8 minuta otvara raspravu s drugim grupama učenika/mladih za raspravu o njihovoj ideji, u raspravu se mogu uključiti i drugi članovi grupe. Ovako se radi sa svim grupama.





# Aktivnost 1: World Café

## Dio 3: “Glasanje”

**Cilj:** Razvoj kritičkog i analitičkog mišljenja za odabir najbolje ideje za implementaciju kao projekat koji služi zajednici u blizini i šire.

**Vrijeme:** 10 minuta

**Materijali:** Flipchart papiri popunjeni iz prethodnih aktivnosti, markeri.

### OPIS AKTIVNOSTI

Učenici/mladi dobijaju obavještenje da će nakon prezentacije i debate njihovih ideja slijediti glasanje na kojem će biti izabrana prva pobjednička ideja, a potom i druga.

1. Glasanje je otvoreno dizanjem ruku i svaki učenik ima pravo glasa samo za jedan prijedlog. Glasanje vode edukatori, a prebrojavanje i prezentaciju rezultata glasanja vode učenici/mladi.
2. Na osnovu glasova, kao prva ideja bira se predlog koji osvoji najviše glasova, dok će predlog koji bude drugi po redu biti druga ideja projekta servisnog učenja.
3. Na flipchart papiru će biti ispisan broj glasova, primarna ideja kod prijedloga koji je dobio najviše glasova i sekundarna ideja kod prijedloga koji je drugi po redu.



# Aktivnost 2:

## Igra s brojevima

**Cilj:** Povećati energiju i pažnju (koncentraciju) učenika/mladih, istovremeno podstičući veću saradnju između grupa.

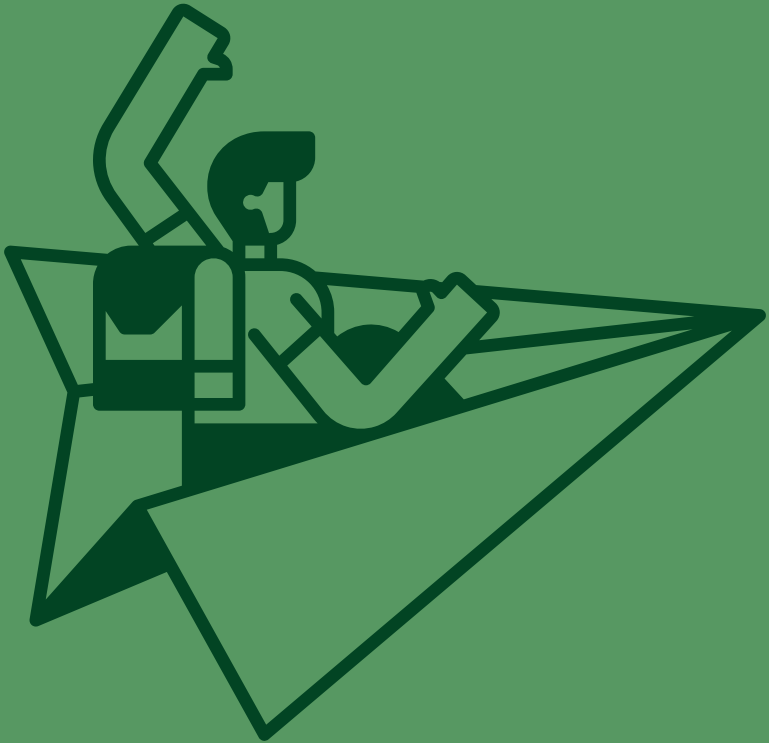
**Vrijeme:** 10 minuta

**Materijal:** A4 papiri sa brojevima od 0-9.

### UPUTSTVA:

1. Podijelite učenike/mlade u grupe (2 grupe po 10 učesnika)
2. Ako je edukator odlučio da podijeli učesnike u tri grupe, onda je potrebno pripremiti tri seta brojeva od 0-9 (jedan broj - jedan list, za svakog učesnika po jedan).
3. Zatim će se formirati 2-3 grupe od po 10 članova. Svaki učesnik dobije papir sa brojem koji će držati u ruci.
4. Edukator potom grupi prikazuje višecifreni broj. Grupe treba da formiraju taj broj što je brže moguće. Na primjer: 10.793.
5. Prije početka, testirajte da provjerite jesu li učenici/mladi razumjeli.
6. Kad igra počne, grupe trebaju što brže i pravilnije da formiraju broj koji im edukator prikaže. Brojeve možete prikazivati i na listu papira.
7. Grupa koja najbrže formira prikazani broj osvaja bod.
8. Igra se završava kada jedna od grupa osvoji 5 bodova.





# Poglavlje 5

## Planiranje i dizajn projekta

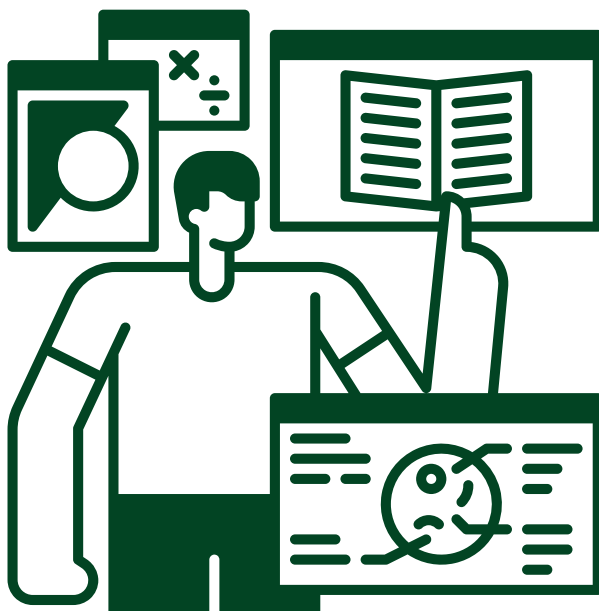
# Planiranje i dizajn projekta

**Cilj poglavlja:** Učenici/mladi će naučiti korake u planiranju projekta servisnog učenja.

Planiranje projekta servisnog učenja dolazi nakon što je potreba u zajednici identifikovana i izabrana kao prioritet za rješavanje.

Ako se projekat servisnog učenja planira u školi, tada možete koristiti materijale koji povezuju kurikulum, odnosno ishode učenja sa servisnim učenjem. Edukatori znaju koje su kompetencije koje treba razvijati kod učenika/mladih povezane sa nastavnim planom i programom/programom neformalnog obrazovanja.

Zajedno sa učenicima/mladima može se napraviti popis i dogovor u vezi kompetencija koje treba razvijati.



# Aktivnost 1:

## Mreža za učenje

Ovu aktivnost sprovodi edukator nakon identifikacije potreba zajednice i odabira ideje za projekat servisnog učenja. Edukatori u formalnom obrazovanju povezuju kurikulum/ishode učenja s idejom projekta servisnog učenja.

**Cilj:** Stvoriti vezu između različitih školskih predmeta i/ili ishoda učenja u formalnom i neformalnom obrazovanju i ideje projekta servisnog učenja.

**Trajanje:** 60 minuta

**Materijali:** Radni list 1: Mreža za učenje, flipchart ili digitalna tabela za popunjavanje informacija, laptop u slučaju da edukatori ovu aktivnost rade digitalno.

### OPIS AKTIVNOSTI

Mreža za učenje je jednostavna alatka za planiranje i povezivanje servisa s nastavnim planom i programom/planom i programom neformalnog obrazovanja. Vi i vaši učenici/mladi možete prodiskutovati i unijeti sadržaj u mrežu odgovarajući na pitanje: Koji su školski predmeti/programi; koji su ciljevi/ishodi učenja; koje kompetencije trebamo da steknemo tokom projekta servisnog učenja?

U zagradi možete dodati i odgovarajuće kompetencije proizašle iz učešća u projektu, npr. pisanje tekstova na način koji odgovara primaocu (Aktivnosti servisnog učenja: učenici pišu pozivnicu gradonačelniku).

Možete uključiti najmanje dva školska predmeta/programa neformalnog obrazovanja ili više.

Dodatno, svoje planove, ishode možete provjeriti pomoću Kontrolne liste za ciljeve učenja. Prođite kroz pitanja Liste ciljeva učenja i pokušajte da budete što konkretniji u odgovorima, a potom se vratite na Radni list 1: Mreža za učenje.



---

Navedite 5 kompetencija koje bi vaši učenici/ mladi trebali steći do kraja školske godine ili do kraja trajanja programa?

---

Kako možete provjeriti jesu li vaši učenici/ mladi postigli željene rezultate i ishode sprovođenjem projekta servisnog učenja?

---

Volontiraju li vaši učenici/ mladi na bilo koji način? Kako se te aktivnosti mogu prenijeti u aktivnosti servisnog učenja?

---

Koje bi aktivnosti servisnog učenja mogle odgovarati nastavnom planu i programu/ programu neformalnog obrazovanja?

---

Koje potrebe škole/odjeljenja i zajednice mogu biti zadovoljene kroz servisno učenje?

---

Šta vaši učenici/ mladi treba da znaju ili razumiju o sprovođenju aktivnosti servisnog učenja kako bi postigli željene rezultate? U koje ste aktivnosti već uključeni da biste se pripremili za servisno učenje? Koja je dodatna priprema/obuka potrebna? Ko bi mogao održati obuku?

---

Šta možete uraditi sa svojim učenicima/mladima tokom i nakon servisnog učenja (refleksije) kako biste osigurali da nauče što je više moguće? Šta ste do sada uradili, a može poslužiti kao refleksija?

---

Kako se drugi razredi/mladi i edukatori mogu uključiti u projekat servisnog učenja? Šta bi mogle biti prednosti, a šta nedostaci?

---

U slučaju da postoji potreba za uključivanjem drugih edukatora u projekat servisnog učenja, ko bi bio dobar za saradnju?

---

Koji se drugi školski predmeti/programi neformalnog obrazovanja mogu uključiti u servisno učenje? Objasnite podjelu odgovornosti za evaluaciju servisnog učenja?

---





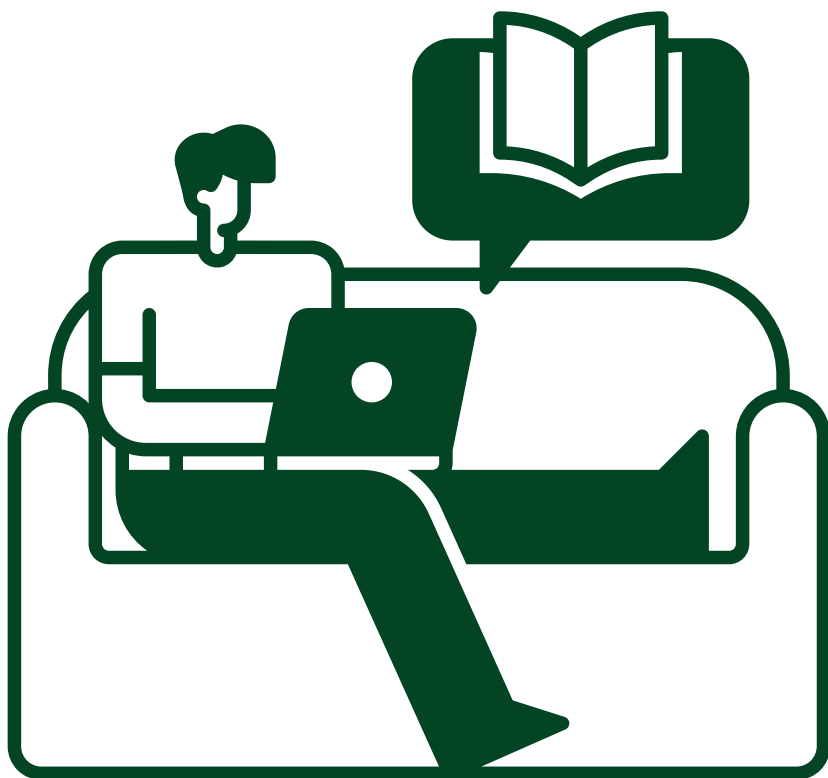


# Poglavlje 6

## Planiranje ciljeva učenja

# Planiranje ciljeva učenja

**Cilj poglavlja:** Obezbijediti edukatorima alatke za vođenje grupe učenika/mladih kroz proces planiranja specifičnih ciljeva učenja tokom sprovođenja projekta servisnog učenja.



# Aktivnost 1:

## VIA snage karaktera

### Otvoreno tržište

**Cilj:** Učesnici/mladi tokom ove aktivnosti treba sami da procijene neke od svojih karakternih snaga/vrijednosti koje smatraju da posjeduju i da identifikuju dvije, na čijem unapređenju žele da rade tokom projekta servisnog učenja.

**Trajanje:** 50 minuta.

**Materijali:** Odštampani primjerci VIA (Values in Action) brošure, pribor za pisanje, samoljepljivi papirići

#### OPIS AKTIVNOSTI

Preporučuje se da se ova aktivnost sprovede prije nego što se dublje uđe u sprovođenje projekta servisnog učenja.

**Napravite kopije brošure i dajte po jednu svakom učesniku, zajedno s priborom za pisanje i 4 samoljepljiva papirića.** Pripremite dva flipchart papira, jedan na kojem piše "Mogu ponuditi inspiraciju i podršku tokom sprovođenja projekta servisnog učenja u..." i drugi sa rečenicom "Potrebna mi je inspiracija i podrška tokom projekta servisnog učenja u...". Potom ih sklonite ih da ih učesnici ne mogu vidjeti.

**Objasnite da je lista karakternih snaga koju drže u rukama izuzetna lista – razvijali su je tokom 30 godina mnogi različiti psiholozi iz cijelog svijeta, sa ciljem da otkriju univerzalne oznake dobrog karaktera koje čine život ispunjenim.** Klasifikacija snaga karaktera Vrijednosti u akciji (eng. Values in Action) prikazuje 24 identifikovane snage karaktera, koje su organizovane u 6 kategorija koje se nazivaju vrline. Ove vrline su univerzalno cijenjene; proizvode mnoge pozitivne učinke u našim i životima ljudi oko nas kada ih primjenjujemo. Svaka osoba posjeduje ove karakterne snage u različitim stepenima – neke su prirodno izraženije i razvijenije, dok druge možemo poboljšati kako bismo svoje živote učinili boljim i sretnijim. Biti svjestan svojih karakternih snaga i raditi na njihovom poboljšanju tokom projekta servisnog učenja zahtijeva posjedovanje samosvijesti.

**Neka sada učesnici odvoje nekoliko minuta za čitanje brošure i postavljanje pitanja kako bi razjasnili nedoumice.** Objasnite karakterne snage koje su složenije za razumijevanje. Kada svi budu sigurni da su razumjeli značenje svake od njih, objasnite im da je sada vrijeme za refleksiju i samosvijest - prepoznavanje i ocjenjivanje sopstvenih snaga! Pustite umirujuću muziku i dajte grupi 5-10 minuta da razmisle o karakternim snagama koje su kod njih izražene kroz različita ponašanja. Neka pišu bilješke u brošuri dok razmišljaju. Na kraju, svaki član bi trebao odabrati dvije snage koje su kod njega najizraženije i dva područja koja smatra da će unaprijediti tokom projekta servisnog učenja. Potom treba da zabilježe svaku od tih četiri snage/područja na odvojenim samoljepljivim papirićima.

**Dok učesnici pišu, postavite dva unaprijed pripremljena flipchart papira na pod u sredini prostorije.** Pozovite učesnike da naizmjenično pridu i zaljepe svoje papiriće, kratko naglas objašnjavajući: „Zašto misle da su jaki u dva područja koja su odabrali kao izraženija?“ i „Zašto smatraju da se mogu poboljšati tokom projekta servisnog učenja u dva područja koja su odabrali kao slabija?“. Obavezno podstaknite atmosferu otvorenosti, ljubaznosti i iskrenosti tokom ove vježbe – možda tako što ćete vi započeti vježbu. Podsjetite grupu da je ovo vrijeme za samosvijest i samoprocjenu; nije vrijeme da drugi učesnici daju komentare!





**Kada svi završe objasnite im da sada grupa ima vremena za "otvoreno tržište" i da imaju priliku da idu u potragu za nekim od koga bi željeli da uče.** Na primjer, ako je Anita rekla da je jedno od njenih područja rasta timski rad, jer više voli da radi sama nego da saraduje s drugima, a Toni je rekao da je jedno od njegovih izraženijih područja timski rad, jer je odan drugima i uživa da bude s onima koji su drugačiji od njega, tada bi Anita mogla da zamoli Tonija da joj kaže više o tome. Svaki učesnik treba da pronađe jednu osobu s kojom će razgovarati o snazi koju želi da unaprijedi do kraja projekta servisnog učenja.







**Kako biste završili aktivnost, pozovite učesnike da stave u kovertu svoje materijale/papiriće.** Zatvorene kovertе se sakupe i stavljaju na sigurno mjesto. Objasnite učesnicima da ćete ovo koristiti kasnije, na kraju projekta servisnog učenja, na radionicama refleksije. Tada ćete ih vratiti učesnicima kako bi procijenili njihov razvoj! (Važno je napomenuti da je sasvim u redu ako neko od učesnika želi da zadrži svoje materijale kako bi pratio sopstveni napredak!)

#### Bibliografija:

- [1] Kurikulum aktivnog građanstva, Zaklade New Horizons, Maria Butyka, Modul 1- Ja i moja zajednica, 2018., Program IMPACT [www.iacharacter.org](http://www.iacharacter.org)

# VIA klasifikacija 24 snage karaktera

<b>Mudrost</b>	<b>Kreativnost</b> Originalnost, Adaptibilnost, Domišljatost	<b>Radoznalost</b> Interes, Traženje noviteta, Istraživanje, Otvorenost	<b>Osuda</b> Kritičko mišljenje Promišljanje, Otvorenost	<b>Ljubav prema učenju</b> Savladavanje novih vještina i tema, Sistematsko znanje	<b>Perspektiva</b> Mudrost, Davanje mudrih savjeta, Posmatranje šire slike
<b>Hrabrost</b>	<b>HRABROST</b> Vrijednost, Ne odustajati zbog straha, Govoriti ono što je ispravno	<b>Istrajnost</b> Upornost, Industrija, Završavanje onog što je započeto	<b>Iskrenost</b> Autentičnost, Integritet	<b>Polet</b> Vitalnost, Entuzijazam, Živahnost, Energija, Osjećati se živim	
<b>Čovječnost</b>	<b>Ljubav</b> Voljeti i biti voljen, Vrednovanje bliskosti	<b>Ljubaznost</b> Velikodušnost, Prirodnost, Briga i posvećenost, Altruizam		<b>Socijalna inteligencija</b> Biti svjestan motiva, Osjećati sebe i druge	
<b>Pravda</b>	<b>Timski rad</b> Državljanstvo, Društvena odgovornost, Lojalnost		<b>Pravičnost</b> Pravednost, Nepristrasne odluke prema drugima	<b>Vodstvo</b> Organizovanje grupnih aktivnosti, Ohrabivanje s ciljem finalizovanja aktivnosti	
<b>Umjerenost</b>		<b>Oprost</b> Milost, Prihvatanje tuđih nedostataka, Davanje druge šanse	<b>Poniznost</b> Skromnost, Pustiti da postignuća govore sama za sebe	<b>Razboritost</b> Pažnja, Opreznost, Ne preuzimanje rizika	<b>Samoregulacija</b> Samokontrola, Disciplina, Upravljanje emocijama i postupcima
<b>Transcendencija</b>	<b>Uvažavanje ljepote i izvrsnosti</b> Strahopoštovanje, Čuđenje, Elevacija	<b>Zahvalnost</b> Zahvalnost za dobro, Izražavanje zahvalnosti, Osjećanje zadovoljstva	<b>Nada</b> Optimizam, Otvorenost uma, Orijentacija ka budućnosti	<b>Humor</b> Razigranost, Nasmijavanje drugih	<b>Duhovnost</b> Religioznost, Vjera, Svrha, Značenje

META-VRIJEDNOST	SNAGA KARAKTERA	
<b>MUDROST</b> 	<b>Kreativnost</b>	Novi načini razmišljanja i djelovanja
	<b>Znatiželja</b>	Istraživanje i samotraženje
	<b>Procjena</b>	Gledati na stvari objektivno i pravično i iz različitih uglova
	<b>Ljubav za učenjem</b>	Konstantno usavršavanje vještina i znanja
	<b>Perspektiva</b>	Sagledavanje pitanja na smislen način i pružanje razumnih savjeta
<b>HRABROST</b> 	<b>Hrabrost</b>	Ne ustuknuti pred prijetnjama, izazovima, poteškoćama ili zbog boli; Postupati u skladu sa uvjerenjima i kada su nepopularna
	<b>Ustrajnost</b>	Sprovođenje stvari uprkos
	<b>Iskrenost</b>	Predstavljanje sebe na originalan način; Preuzimanje odgovornosti za svoje osjećaje i postupke
	<b>Ponos</b>	Entuzijizam za život i življenje
<b>HUMANOST</b> 	<b>Ljubav</b>	Vrednovanje, dijeljenje i briga za druge
	<b>Ljubaznost</b>	Činiti stvari za druge ne očekujući ništa zauzvat
	<b>Društvena inteligencija</b>	Biti svjestan svoje i motivacije drugih i djelovati u skladu s tim
<b>PRAVDA</b> 	<b>Timski rad</b>	Biti društveno odgovoran i lojalan
	<b>Pravednost</b>	Imati isti tretman prema svima; Biti pravedan i bez presuda
	<b>Rukovodstvo</b>	Postizanje uspjeha uz očuvanje sklada
<b>TEMPERAMENT</b> 	<b>Oprost</b>	Oprostiti onima koji su pogrešno postupili umjesto traženja kazne ili osvete
	<b>Poniznost</b>	Ne stavljati sebe iznad drugih. Dopustiti da postignuća govore sama za sebe
	<b>Razboritost</b>	Ne preuzimati neopravdane rizike ili raditi ono zbog čega ćete požaliti
	<b>Samoregulacija</b>	Kontrolisanje vlastitih osjećanja i postupaka prema vlastitim vrijednostima
<b>TRANSCENDENCIJA</b> 	<b>Znatiželja</b>	Cijeniti ljepotu i izvrsnost
	<b>Zahvalnost</b>	Znati, osjećati i biti zahvalan za sve dobre stvari u životu
	<b>Nada</b>	Biti pozitivan, očekivati najbolje i uložiti napore kako bi se to ostvarilo
	<b>Humor</b>	Uživati u smijehu i nasmijavati druge; Gledati na život sa vedrije strane
	<b>Duhovnost</b>	Imati koherentna uvjerenja o višem cilju i smislu života

# Aktivnost 2:

## Briga

### Dio 1: Moje osnovne emocionalne potrebe

**Cilj:** Učesnici bi se trebali uključiti u ovu aktivnosti kako bi mogli sami procijeniti svoju sposobnost za brigu o sebi i drugima; vježbati njegu i samonjegu; identifikovati lične prednosti i područja rasta u vezi s njegom.

**Trajanje:** 60 minuta.

**Materijali:** Radni list – tabela sa potrebama, samoljepljivi papirići, pribor za pisanje, štamp/ neki drugi sličan predmet

#### OPIS AKTIVNOSTI

\*Svako ima jake strane i područja rasta. Samorefleksija (uz otvorenost i iskrenost) vodi do samosvijesti i to je polazište za bržnost – brigu o sebi i drugima.

Napravite kopije tabele sa osnovnim emocionalnim potrebama i dajte po jednu svakom učesniku, zajedno s olovkom i samoljepljivim papirićima.

**Napomena za edukatora:** Objasnite da sva ljudska bića imaju iste osnovne potrebe, za hranom, vodom, skloništem, ali i ljubavlju i zaštitom. Osnovne emocionalne potrebe su: povezanost, autonomija, vlastita vrijednost, samoizražavanje, struktura ili zdrava ograničenja. Ukoliko su te potrebe zadovoljene u ranom djetinjstvu, osoba može izrasti u uravnoteženu i emocionalno zdravu odraslu osobu. Roditeljima/starateljima je izuzetno teško da održe odgovarajuću ravnotežu dok zadovoljavaju ove potrebe. Dijete kojem jedna ili više ovih potreba nijesu zadovoljene može razviti nezdrave odbrambene mehanizme i/ili nezdrava ponašanja koja će uticati na njegov/njen emocionalni život, njegove/njene odnose...

Biti svjestan ovih aspekata i raditi na njima može poboljšati naše sposobnosti za brigu o sebi i drugima; u projektu servisnog učenja briga o sebi i drugima je posebna komponenta i uključuje i pokazivanje brige prema drugima, ali i prihvatanje da drugi brinu o nama.

Sada neka učesnici odvoje nekoliko minuta da zapišu rečenicu za svaku potrebu (mogu koristiti papiriće da napišu nekoliko ponašanja za istu potrebu i zalijepe ih na odgovarajuće mjesto na radnom listu):

- Osjećam se povezano kad...
- Osjećam se nezavisno kada....
- Osjećam se vrijedno kad....
- Osjećam da se mogu izraziti kada...
- Osjećam da su granice važne zbog ...

#### Povezanost

#### Samovrijednost

#### Struktura

#### Samoizražavanje

#### Autonomija



# Aktivnost 2:

## Briga

## Dio 2: Ogledalo / samorefleksija

**Objasnite da kada osnovne potrebe nijesu zadovoljene duže vrijeme, pojedinci mogu razviti nezdrava ponašanja kao odbrambene mehanizme.** Pogotovo u veoma emotivnim okruženjima, ljudi su skloni da izgube ravnotežu i reaktivno reaguju, instinktivno se braneći od trenutne emocionalne boli. Ove reakcije mogu uticati na emocionalno zdravlje pojedinca i na međuljudske odnose.

Neka učesnici odvoje nekoliko minuta da zapišu barem jednu rečenicu za svaku potrebu (mogu koristiti samoljepljive papiriće da zapišu različite oblike ponašanja za istu potrebu). Papiriće treba da zalijepe na odgovarajuće mjesto u tabeli:

- Kad se ne osjećam povezano, obično...
- Kad osjećam nedostatak autonomije, ja...
- Kad se osjećam bezvrijedno, ja...
- Kada je moje samoizražavanje na silu ograničeno, ja...
- Kada osjećam da svemu nedostaje struktura ili pravila ili da ima previše pravila, ja...

Ako žele da podijele sa grupom zapisano, omogućite im. Briga o sebi

obrazaca, osvješćivanje emocionalne potrebe koja nije zadovoljena i utješni razgovor sa samim sobom. Takođe, treba odabrati pažljiv način izražavanja osjećanja bez povređivanja osjećanja drugih.

Nakon razumijevanja i brige o sopstvenim emocionalnim ranama, korak po korak oslobađamo se bola i postajemo sposobniji da uočimo obrasce ponašanja drugih ljudi i prepoznamo koje se nezadovoljene potrebe kriju iza njihovog ponašanja.

U ovom kontekstu briga koju pokazujemo za njih znači ne načiniti više štete, ne izazivati, pronaći odgovarajuće odgovore tokom interakcija, podsticati njihovu samosvijest.

### Dominantnost

### Izbjegavanje, odbijanje

### Strogost

### Skrivanje , samopozrtvovanost

### Potreba za kontinuiranom podrškom

### Dio 3:

## Restorativni krug

**Postavka:** Zamolite učesnike da sjednu u krug. Ponesite štap ili neki sličan predmet.

Za početak, zamolite učesnike da jedan po jedan, krećući se u smjeru kazaljke na satu, podijele svoje utiske i osećanja koja su izazvala prva dva dijela ove aktivnosti.

Zatim napravite „krugove“ za:

- Postavljanje pitanja za pojašnjenja (ako je potrebno)
- Podijelite sopstvena saznanja/„aha“ trenutke vezane za potrebe i odbrambene mehanizme
- Izražavanje brige prema starateljima - zahvalnost, briga
- Priznavanje sopstvenog kritičkog ili samokritičkog glasa i preoblikovanje njegovih zapažanja na prijatniji način; izgraditi konstruktivniji stav prema greškama
- Razmišljanje o prethodnim ličnim ponašanjima koja su mogla povrijediti ljude u krugu, koristeći neka ključna pitanja:
  - Šta ste učinili?
  - Šta mislite kako se taj neko drugi osjećao?
  - Kako se osjećate zbog toga?
  - Jeste li svjesni svoje potrebe koja je „pokrenuta“?
  - Kakav je bio uticaj na potrebe drugoga?
  - Kako ga možete popraviti?
  - Šta možete učiniti bolje sljedeći put u sličnoj situaciji?

**Briga za druge i briga o sebi ovdje znači popravljavanje odnosa sa samim sobom i s drugima.** Svjesnost, empatija, saosjećanje i samoosjećanje, opraštanje i davanje vremena, stvaranje prostora i konteksta za ponovnu izgradnju odnosa. Na osnovu svijesti o potrebama, možemo razvijati poštovanje prema drugima, ali i hrabrost za izražavanje svojih ličnih stavova, ideja i potreba.

Primjenom ovog pristupa na dosljedan način, mogli bismo značajno povećati prihvatanje različitosti, reaktivne odgovore na ponašanja (razumijevanjem sopstvenih odbrambenih mehanizama i suočavanjem s njima na odgovarajući način, kao i razumijevanjem potreba koje se kriju iza ponašanja drugih).

Nalaženjem balansiranog načina za zadovoljenje naših osnovnih emocionalnih potreba, ekstremna potraga za ispunjenjem više neće biti potrebna; više neće biti potrebe za agresivnim ponašanjem. To će unaprijediti inkluzivnost i otvorenost za različitosti.

#### Bibliografija:

- BRIGA u "6 stubova karaktera u srednjoj školi" - <https://www.aeseducation.com/blog/how-to-teach-6-pillars-of-character-middle-school>
- Izgradnja empatije: <https://www.aeseducation.com/blog/top-7-best-empathy-lesson-plans-and-why-you-need-them>
- Navika 5 - Franklin Covey: <https://www.franklincovey.com/habit-5/>
- Slušam tude ideje i osjećanja. Pokušavam sagledati osjećanja drugih iz njihove perspektive, Pokušavam održati kontakt očima i slušati bez prekidanja, Slušam ušima, ali i razumom i srcem, Samouvjeren sam u izražavanju svojih ideja, Balansiram hrabrost i poštovanje
- "Poznavati i razumjeti svoje dijete" (2023), koautorka i voditeljka: Simina Bejenaru





# Poglavlje 7

Sprovođenje  
projekta -  
monitoring  
napretka

# Sprovođenje projekta - monitoring napretka

**Cilj:** Osigurati razumijevanje trenutnog statusa projekta servisnog učenja i ažurirati aktivnosti.

**Trajanje:** 20 do 60 minuta u zavisnosti od fokusa učenika/mladih i iskustvu u ovoj vrsti aktivnosti. Kasnije, kako učenici/mladi stižu više iskustva u monitoringu (praćenju napretka), to može trajati čak i kraće – npr. 10 ili 15 minuta.

**Materijali:** za sprovođenje aktivnosti uživo - flipchart, markeri; za sprovođenje aktivnosti onlajn - odgovarajuća aplikacija kao što je Padlet, Miro, Google učionica.

## OPIS AKTIVNOSTI

Projekat servisnog učenja je već započeo i planirane aktivnosti se odvijaju. Važno je učenike/mlade naučiti kako da prate: šta se dešava, da li sve napreduje prema planu, šta bi se moglo promijeniti/prilagoditi, a šta se može poboljšati. Aktivnost se može sprovesti na dva načina:

### UŽIVO

Upotrijebite flipchart i nacrtajte veliku tabelu sa 6 dolje navedenih kolona. Napravite onoliko redova koliko je potrebno. Idealno bi bilo da se ova tabela i njen sadržaj (do kolone „Status“) razvijaju tokom faze planiranja projekta servisnog učenja.

**U kolonu “Aktivnosti”** učenici/mladi hronološki upisuju sve aktivnosti koje će se desiti tokom sprovođenja projekta servisnog učenja.

**U koloni “Opis onoga što treba uraditi”** učenici/mladi daju kratak opis aktivnosti, šta sve treba uraditi.

**U koloni “Ko”** učenici/mladi dodaju odgovorne osobe za svaku od aktivnosti – iz redova učenika/mladih, nastavnika/edukatora ili omladinskih lidera.

**U kolonu “Rok”** učenici/mladi dodaju dogovorene rokove za sprovođenje aktivnosti.

**U kolonu “Pokazatelji napretka/rezultati”** učenici/mladi, nastavnici/edukatori ili omladinski lideri dodaju koji su očekivani rezultati svake aktivnosti.

**U kolonu “Dokazi iz prakse”** treba uključiti sva zapažanja, dokaze da je postignut određeni napredak u aktivnostima.

**U kolonu “Status”** učenici/mladi dodaju odgovarajuće simbole koji opisuju status sprovođenja aktivnosti projekta na osnovu dokaza iz prethodne kolone.

## PRIMJER

**Aktivnost:** Održati trening o ICT vještinama za članove Kluba penzionera Crvenog krsta;

**Opis:** Organizovati grupe učesnika, pripremiti prezentaciju i vježbe; osigurati informatičku opremu u saradnji s Crvenim krstom; podjela sadržaja među članovima timova; sprovesti obuku.

**Ko:** XY – nastavnik ICT-a, XY učenik 8. razreda

**Rok:** 1. februar – 30. mart 2024.

**Pokazatelji napretka:** Pripremljena prezentacija i vježbe za učesnike, 20 učesnika podijeljenih u dvije grupe; održana trodnevna obuka za svaku grupu = ukupno 6 dana buke;

**Dokazi iz prakse:** Liste sa potpisima učesnika, fotografije, evaluacija i povratne informacije učesnika...

**Napomena:** Učenici/mladi treba da ispune tabele što detaljnije. Kasnije, tokom monitoringa, učenici/mladi mogu imati kratke sastanke na kojima će razmjenjivati informacije o statusu svake aktivnosti, kako njihova realizacija doprinosi ciljevima projekta, šta je funkcionalno, a šta ne - kako bi mogli predložiti promjene. Ovo će im pomoći da vježbaju vještine zapažanja, analize, donošenja odluka i aktivnog slušanja.

## ONLAJN:

U onlajn formi monitoringa, ova tabela se može napraviti u Padlet aplikaciji ili bilo kojoj drugoj adekvatnoj i jednostavnoj aplikaciji, a učenici/mladi mogu održavati sastanke koristeći laptop ili pametne telefone.

Aktivnost	Opis onoga što treba da se uradi	Ko	Rok	Pokazatelji napretka / rezultati	Dokazi iz prakse	Status: + = urađeno - = nije urađeno P =u procesu





# Poglavlje 8

Refleksija i evaluacija  
rezultata i uticaja  
projekta na zajednicu

# Refleksija i evaluacija rezultata i uticaja projekta na zajednicu

## Aktivnost 1: Mapa iskustava

**Cilj ovog poglavlja:** voditi učenike/mlade kroz proces evaluacije rezultata projekta servisnog učenja i njegovog uticaja.

**Cilj aktivnosti:** Učesnici će nakon ove aktivnosti moći da sagledaju i ocijene rezultate projekta servisnog učenja.

**Trajanje:** 60 minuta

**Materijali:** Radni list, markeri, flipchart papir, ispisana područja na mapi

### OPIS AKTIVNOSTI

**Napomena:** Mapa iskustava se može koristiti za individualnu, ali se često koristi za grupnu refleksiju nakon sprovođenja projekta.

**Mapa iskustava je kreativna alatka koja podstiče proces refleksije i komunikaciju kako u velikim tako, i u manjim grupama (4 do 8 osoba);** podstiče kreativnost; pomaže u razvoju emocionalne inteligencije učenika/mladih; pomaže učenicima/mladima da razumiju svoja iskustva i proces učenja; podstiče učešće i razmjenu doživljaja istog iskustva. Nakon završetka projekta servisnog učenja, predložite analizu najintenzivnijih trenutaka planiranja i sprovođenja projekta koristeći mapu iskustava.

**Podijelite učesnike u 3, najviše 4 grupe.** Svaka grupa dobija flipchart papir, flomastere, samoljepljive papiriće i materijal s područjima i pitanjima koja su data u Radnom listu. Postavite primjer (crtež) mape iskustava na zid i predstavite je kratko, predlažući primjere s nazivima područja na karti i kako se mogu protumačiti (pogledajte područja mape u Radnom listu). Možete nacrtati simbole za svako područje.

**Pozovite učesnike da u grupama analiziraju iskustva stečena sprovođenjem projekta servisnog učenja.**

Treba da nacrtaju, koristeći flipchart papir i markere, svoju mapu iskustava - kako je grupa vidjela, čula, osjećala, proživjela, interpretirala ili zaključila nešto o nekom iskustvu. Grupe za izradu mape treba da koriste područja navedena u Radnom listu, ali mogu dodati i nova.

**Na kraju, pozovite svaku grupu da predstavi svoju mapu iskustava u servisnom učenju.** Učenici/mladi treba i da obrazlože zašto su odabrali određena područja, šta ta područja znače za njih i kako povezuju sliku, naziv područja i ono što su doživjeli sa sadašnjim trenutkom.

**Iako postoji 18 područja na mapi, oni mogu odabrati ona koja su relevantna za njihovo iskustvo - ne moraju koristiti sva područja i simbole.** Za svako područje mogu napisati naziv područja i/ili napraviti simbol koji predstavlja njihovo iskustvo. Trajanje grupnog rada može biti između 30 i 45 minuta, zavisno od veličine grupe i stepenu složenosti projekta servisnog učenja.

**Potom grupe predstavljaju mape.** Vremenski okvir za predstavljanje grupnog rada može biti između 5 i 10 minuta po grupi, u zavisnosti od složenosti aktivnosti i stepenu refleksije grupe.

Pažljivo pripremljena pitanja pomažu nam da prenesemo zaključke, u druge kontekste života ili u druge oblasti znanja: gdje bih mogao upotrijebiti ono što sam zaključio, šta bih mogao učiniti drugačije, mogu li se obavezati, itd.

Možete postaviti nekoliko pomoćnih pitanja tokom prezentacije grupnog rada kako biste bili sigurni da su učesnici prošli kroz sve korake refleksije: analizu, tumačenje i prenos.

**Na kraju aktivnosti naglasite najrelevantnije ideje/zapažanja svake grupe.** Fokusirajte se na promjene koje su vidljive u zajednici, među korisnicima projekta, ali i u ličnom razvoju učesnika.

<b>Područja na mapi</b>	Moguća pitanja koja možete postaviti tokom prezentacija
<b>Proljeće radoznalosti</b>	Šta vas je najviše zanimalo? Šta vas je zaintrigiralo? Šta vas je navelo na razmišljanje?
<b>Most planiranja</b>	Kako ste planirali projekat? Šta ste tačno uradili? S kojim ste se izazovima suočili? Koja ste postignuća imali?
<b>Vjetar straha</b>	Koji su bili vaši glavni strahovi? Odakle su došli? Kako ste ih savladali?
<b>Oluja emocija</b>	Koje su emocije i osjećanja preovladavali? Molimo opišite ih. Šta ih je uzrokovalo? Kako ste reagovali?
<b>Oblaci napetosti</b>	Koji su bili najnapetiji trenuci tokom sprovođenja projekta servisnog učenja?
<b>Blokirajuća močvara</b>	Postoji li nešto što vas čini napetima? Šta? Zašto mislite da ste bili napeti? Gdje je bio zastoj? Jeste li svladali ovu prepreku? Kako? Koje su bile metode?
<b>Sunce inspiracije</b>	Šta vas je inspirisalo? Kako ste iskoristili ovu inspiraciju?
<b>Drvo povjerenja</b>	Zbog čega imate povjerenje/nepovjerenje? Kako je izgrađeno? Kako povjerenje pomaže?
<b>Vjetar promjene</b>	Kako vas ovo iskustvo učenja mijenja? Šta se promijenilo kod vas? Kako je zajednica sada drugačija?
<b>Pustinja zabune</b>	Šta vas je najviše zbunilo? Zašto je došlo do zabune? Jeste li to savladali? Kako?
<b>Drveće sreće /zadovoljstva</b>	Koji su trenuci bili najradosniji i najispunjeniji zadovoljstvom? Kako i zašto su se desili? Šta ste u tom trenutku radili kao grupa ili pojedinačno?
<b>Rijeka napetosti</b>	Koji su bili najnapetiji trenuci? Šta ih je uzrokovalo? Kako ste reagovali na napetost? Jeste li to savladali? Ako da, kako?
<b>Jezero jasnoće</b>	Šta je razbistrilo vaše iskustvo? Ko i šta je pomoglo da do toga dođe? U kakvom ste stanju bili kada se to desilo? Kako ste se osjećali?
<b>Vodopad rješenja</b>	Koja ste rješenja identifikovali? Kako ste ih pronašli? Kako ste se osjećali kad ste ih pronašli?
<b>Lavina problema</b>	Koji su bili najveći izazovi ili problemi s kojima ste se susreli? Kako ste se osjećali? Šta ste naučili iz ovih situacija?
<b>Kiša sličnosti</b>	Koje ste sličnosti pronašli između ovog iskustva i drugih situacija u svom životu? Šta ste otkrili - o sebi, o drugima, grupi, aktivnostima itd?
<b>Planina otkrića</b>	Koja pitanja/stvari ste potvrdili - o sebi samima, drugima, grupi, aktivnostima, zajednici itd?
<b>Pećina budućnosti</b>	Šta ćete raditi drugačije nakon ovog iskustva? Imate li plan za budućnost?

# Aktivnost 2:

## Osvrt na projekat servisnog učenja

**Cilj:** Pomoći učesnicima da prepoznaju važnost refleksije, kao i da odrade refleksiju i evaluaciju projekta servisnog učenja.

**Trajanje:** 60 - 90 minuta

**Materijali:** markeri, flipchart papir, ispisana ili nacrtana područja mape

### OPIS AKTIVNOSTI

Odaberite jedan od citata u nastavku i napišite ga na list papira ili tablu tako da ga svi mogu pročitati:

- "Ako ne znaš kuda ideš, svaki put je dobar." (anonimni autor)
- "Bez razmišljanja slijepo idemo svojim putem, stvarajući neželjene posljedice i nikad ne uspijevamo postići nešto istinski važno." (anonimni autor)
- "Velike stvari se ne postižu mišićima, brzinom ili fizičkom spretnošću, već promišljanjem, snagom karaktera i prosuđivanjem." (Marko Tulije Ciceron)

### Pozovite jednog od učesnika da naglas pročita citat.

Zatim dajte malo vremena grupi za kratku diskusiju kako biste izvukli glavne ideje učesnika. Diskusiju zatvorite postavljanjem pitanja:

- Zašto mislite da je važno razmisliti o tome što je naša grupa zajednički napravila?
- Zašto mislite da je važno osvrnuti se na projekat servisnog učenja koji smo upravo sproveli?
- Kako nam refleksija pomaže lično i/ili kao grupi?

Kada učesnici prepoznaju važnost odvajanja vremena za procjenu svog rada kako bi ga poboljšali u budućnosti, pređite na 2. korak.

Prikupite rekvizite koji se mogu koristiti za skečeve: lažne mikrofone, kostime, šešire itd. i pobrinite se da je prostor za rad dovoljno veliki tako da se učesnici mogu podijeliti u tri grupe.

**Napomena za edukatora:** Zamolite učesnike da se podijele u 3 manje grupe. Recite svakoj grupi da će predstaviti kratki (3-5 minuta) skeč o određenim djelovima projekta. Ovo je jedan od načina da ispričaju priču o cijelom projektu, od početka do kraja.

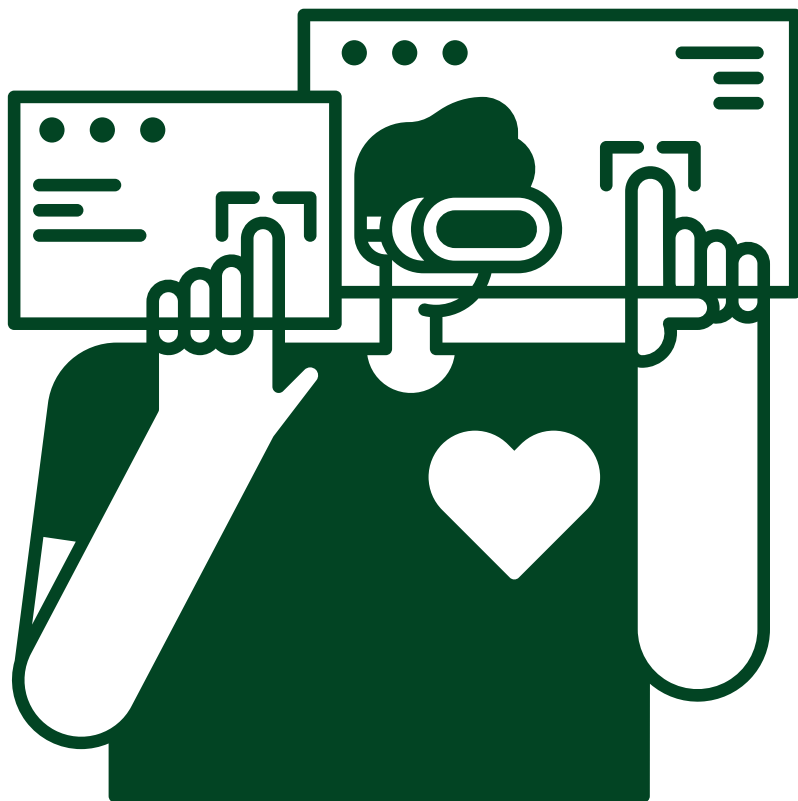
Dodijelite svakoj grupi različite faze projekta:

- Koncept (analiza zajednice, odabir ideje)
- Planiranje projekta i cilj učenja
- Sprovođenje projekta

Potom im dajte 10-20 minuta da isplaniraju kratki skeč koji prikazuje šta je grupa radila tokom te faze projekta. Ukoliko je grupa veća, dajte im više vremena.

Podstaknite ih da uključe smiješne trenutke, greške, poteškoće ili iznenađenja koja su se dogodila tokom projekta, uključujući i rezultate!

Kada završe sa pripremom, ponovno ih okupite i zamolite svaku grupu da redom izvede svoj skeč kako biste "odgledali" cijeli projekat.





# Poglavlje 9

## Refleksija i evaluacija procesa učenja

**Cilj poglavlja:** Ponuditi edukatorima alatke za vođenje grupe/učenika kroz refleksiju i evaluaciju učenja tokom i nakon sprovođenja projekta servisnog učenja





# Aktivnost 1:

## Snage karaktera VIA

**Cilj:** Aktivnost pomaže učesnicima da samostalno procijene neke od svojih karakternih snaga koje su razvili tokom sprovođenja projekta servisnog učenja.

**Trajanje:** 50 minuta

**Materijali:** Odštampani primjerci VIA (Values in Action) brošure





### OPIS AKTIVNOSTI







Podijelite materijal učesnicima. Dajte im i koverta koje su radili tokom aktivnosti refleksije (Poglavlje 6), ako ih imate na raspolaganju.

**Dajte im nekoliko minuta za individualno čitanje liste od 24 specifične karakterne snage.** Objasnite vrijednosti čije je značenje teže razumjeti. Zatim pozovite mlade/učenike da se podijele u manje grupe (2-3 člana po grupi) i da izaberu sa liste 2-4 vrijednosti koje su razvili tokom sprovođenja projekta. Neka zaokruže te vrijednosti, a sa strane napišu konkretan primjer na koji način im je učešće u projektu servisnog učenja pomoglo da razviju odabrane snage. (Na primjer, učenici koji su očistili smeće iz korita rijeke tokom projekta, a niko iz zajednice im nije zahvalio, mogu ovo koristiti kao primjer učenja o ljubaznosti – raditi stvari za druge bez traženja nečega zauzvrat. Ili, ako su napisali članak i dali intervjuue možda su razvili emocionalnu inteligenciju, jer su morali biti odlučni, razgovarati i slušati druge).

**Nakon što grupe odaberu 2-4 primjera, ponovno okupite sve učesnike i zamolite grupe da podijele svoja razmišljanja i zaključke s ostalima, a potom svi prodiskutujte glavna zapažanja.**

# VIA klasifikacija 24 snage karaktera

<b>Mudrost</b>	<b>Kreativnost</b> Originalnost, Adaptibilnost, Domišljatost	<b>Radoznalost</b> Interes, Traženje noviteta, Istraživanje, Otvorenost	<b>Osuda</b> Kritičko mišljenje Promišljanje, Otvorenost	<b>Ljubav prema učenju</b> Savladavanje novih vještina i tema, Sistematsko znanje	<b>Perspektiva</b> Mudrost, Davanje mudrih savjeta, Posmatranje šire slike
<b>Hrabrost</b>	<b>HRABROST</b> Vrijednost, Ne odustajati zbog straha, Govoriti ono što je ispravno	<b>Istrajnost</b> Upornost, Industrija, Završavanje onog što je započeto	<b>Iskrenost</b> Autentičnost, Integritet	<b>Polet</b> Vitalnost, Entuzijazam, Živahnost, Energija, Osjećati se živim	
<b>Čovječnost</b>	<b>Ljubav</b> Voljeti i biti voljen, Vrednovanje bliskosti	<b>Ljubaznost</b> Velikodušnost, Prirodnost, Briga i posvećenost, Altruizam		<b>Socijalna inteligencija</b> Biti svjestan motiva, Osjećati sebe i druge	
<b>Pravda</b>	<b>Timski rad</b> Državljanstvo, Društvena odgovornost, Lojalnost		<b>Pravičnost</b> Pravednost, Nepristrasne odluke prema drugima	<b>Vodstvo</b> Organizovanje grupnih aktivnosti, Ohrabivanje s ciljem finalizovanja aktivnosti	
<b>Umjerenost</b>		<b>Oprost</b> Milost, Prihvatanje tuđih nedostataka, Davanje druge šanse	<b>Poniznost</b> Skromnost, Pustiti da postignuća govore sama za sebe	<b>Razboritost</b> Pažnja, Opreznost, Ne preuzimanje rizika	<b>Samoregulacija</b> Samokontrola, Disciplina, Upravljanje emocijama i postupcima
<b>Transcendencija</b>	<b>Uvažavanje ljepote i izvrsnosti</b> Strahopoštovanje, Čuđenje, Elevacija	<b>Zahvalnost</b> Zahvalnost za dobro, Izražavanje zahvalnosti, Osjećanje zadovoljstva	<b>Nada</b> Optimizam, Otvorenost uma, Orijentacija ka budućnosti	<b>Humor</b> Razigranost, Nasmijavanje drugih	<b>Duhovnost</b> Religioznost, Vjera, Svrha, Značenje

META-VRIJEDNOST	SNAGA KARAKTERA	
<b>MUDROST</b> 	<b>Kreativnost</b>	Novi načini razmišljanja i djelovanja
	<b>Znatiželja</b>	Istraživanje i samotraženje
	<b>Procjena</b>	Gledati na stvari objektivno i pravično i iz različitih uglova
	<b>Ljubav za učenjem</b>	Konstantno usavršavanje vještina i znanja
	<b>Perspektiva</b>	Sagledavanje pitanja na smislen način i pružanje razumnih savjeta
<b>HRABROST</b> 	<b>Hrabrost</b>	Ne ustuknuti pred prijetnjama, izazovima, poteškoćama ili zbog boli; Postupati u skladu sa uvjerenjima i kada su nepopularna
	<b>Ustrajnost</b>	Sprovođenje stvari uprkos
	<b>Iskrenost</b>	Predstavljanje sebe na originalan način; Preuzimanje odgovornosti za svoje osjećaje i postupke
	<b>Ponos</b>	Entuzijizam za život i življenje
<b>HUMANOST</b> 	<b>Ljubav</b>	Vrednovanje, dijeljenje i briga za druge
	<b>Ljubaznost</b>	Činiti stvari za druge ne očekujući ništa zauzvat
	<b>Društvena inteligencija</b>	Biti svjestan svoje i motivacije drugih i djelovati u skladu s tim
<b>PRAVDA</b> 	<b>Timski rad</b>	Biti društveno odgovoran i lojalan
	<b>Pravednost</b>	Imati isti tretman prema svima; Biti pravedan i bez presuda
	<b>Rukovodstvo</b>	Postizanje uspjeha uz očuvanje sklada
<b>TEMPERAMENT</b> 	<b>Oprost</b>	Oprostiti onima koji su pogrešno postupili umjesto traženja kazne ili osvete
	<b>Poniznost</b>	Ne stavljati sebe iznad drugih. Dopustiti da postignuća govore sama za sebe
	<b>Razboritost</b>	Ne preuzimati neopravdane rizike ili raditi ono zbog čega ćete požaliti
	<b>Samoregulacija</b>	Kontrolisanje vlastitih osjećanja i postupaka prema vlastitim vrijednostima
<b>TRANSCENDENCIJA</b> 	<b>Znatiželja</b>	Cijeniti ljepotu i izvrsnost
	<b>Zahvalnost</b>	Znati, osjećati i biti zahvalan za sve dobre stvari u životu
	<b>Nada</b>	Biti pozitivan, očekivati najbolje i uložiti napore kako bi se to ostvarilo
	<b>Humor</b>	Uživati u smijehu i nasmijavati druge; Gledati na život sa vedrije strane
	<b>Duhovnost</b>	Imati koherentna uvjerenja o višem cilju i smislu života

# Aktivnost 2:

## Bumerang slagalica

**Cilj:** Nakon ove aktivnosti, učesnici bi trebali da znaju da ocijene rezultate projekta servisnog učenja.

**Trajanje:** 60 minuta

**Materijali:** markeri, flipchart papir, papir u obliku bumeranga, samoljepljivi papirići, radni list – Bumerang slagalica

### OPIS AKTIVNOSTI

Ovo je alatka koja podstiče refleksiju i komunikaciju kako u velikim, tako i u manjim grupama (4 do 8 osoba); podstiče kreativnost i povezanost grupe; pomaže u izgradnji samosvijesti kod učenika/mladih; metakogniciju, razumijevanje sopstvenog iskustva i procesa učenja; podstiče učešće i razmjenu doživljaja istog iskustva.

Nakon završetka projekta servisnog učenja, predložite analizu samosvijesti i brige izgrađene tokom planiranja projekta, koristeći bumerang slagalicu.

Dajte učesnicima papir u obliku bumeranga i pitajte ih šta vide, zašto baš taj oblik.

Ako bacite bumerang na pravi način, on će vam se vratiti. Isto je i s uvredama: kada uvrijedite drugu osobu, ta će vam se uvreda obično vratiti u nekom obliku.

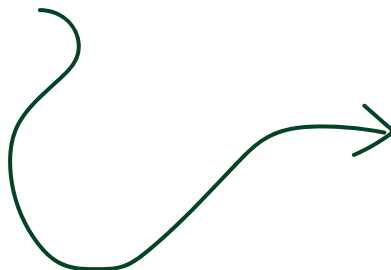
**Pozovite učesnike da napišu i nacrtaju svoj oblik bumeranga sa sljedećim oblastima/odgovorima:**

- Šta za njih znači briga?
- Koje postupke koji uključuju brigu o drugima su napravili tokom projekta? Kako su brinuli o sebi?
- Simbol brige
- Citat/„aha“ momenat/postupak, briga koju je neko pokazao tokom projekta
- Ukrasiti bumerang/Označiti različitim bojama odgovore/oblasti (insistirati na ukrašavanju!)

**Zamolite učesnike da svoj bumerang podijele s drugim učesnikom/mladom osobom.** Ukoliko je grupa veća učesnike možete podijeliti u manje grupe u kojima će jedni drugima predstavljati bumerang, a potom svaka manja grupa može najbitnije zaključke podijeliti sa svim učesnicima.

**Zatražite od učesnika da postavte 3-5 pitanja kako bi mogli provjeriti povratne informacije publike o opštem napretku.** Kvalitet pitanja će biti pokazatelj samog napretka. Dopustite nekim članovima da odgovore na pitanja. Ostale ohrabrite da odgovore pišu na samoljepljivim papirićima. Na flipchart papirima ili na zidu/tabli napravite umjetničko djelo, kolaž od svih bumeranga. Dodajte i samoljepljive papiriće s odgovorima učesnika.

Zamolite učesnike i da individualno ispune radni list – Bumerang slagalica.



# Aktivnost 2:

## Bumerang slagalica

PITANJA	ODGOVORI	DA LI STE ZADOVOLJNI POSTIGNUTIM NAPRETKOM?
Na koju svoju osnovnu potrebu sam više obraćao pažnju?		
Kako sam brinuo o sebi? Koje sam zdrave obrasce razvio za zadovoljenje svojih osnovnih potreba?		
Kako sam brinuo o drugima? Koje sam zdravo ponašanje praktikovao?		
Kako su se poboljšali moji odnosi sa drugima?		
Šta je moj sljedeći cilj?		
Šta ću učiniti da to postignem?		
Kakva vrsta podrške mi treba? Od koga?		
Kako ću znati da sam to postigao?		



# Poglavlje 10

## Evaluacija procesa učešća

# Evaluacija procesa učešća

**Cilj poglavlja:** Ponuditi edukatorima alatke za procjenu nivoa učešća različitih članova grupe i zajednice u sprovođenju projekta servisnog učenja.





# Aktivnost 1:

## Nivoi učešća u projektu servisnog učenja

**Cilj:** Aktivnost omogućava procjenu nivoa učešća različitih članova grupe i zajednice u sprovođenju projekta servisnog učenja.

**Trajanje:** 60 minuta

**Materijali:** Flipchart papiri, olovke, bojice

### OPIS AKTIVNOSTI

Ova aktivnost pomaže grupi koja sprovodi projekat servisnog učenja da analizira nivo učešća članova grupe i aktera iz zajednice u sprovođenju projekta.

Nacrtajte slike koje ilustruju kategorije osoba koje učestvuju u sprovođenju projekta servisnog učenja:

- Neuključeni članovi grupe ili članovi zajednice
- Konsultovani članovi grupe ili članovi zajednice
- Uključeni članovi grupe ili članovi zajednice/saradnici
- Članovi grupe ili članovi zajednice koji su bili uključeni u pokretanje/upravljanje/koordiniranje

**Članovi grupe:** Članovi grupe učenika/mladih koji planiraju i sprovode projekat servisnog učenja.

**Članovi zajednice:** Osobe iz zajednice koje su na neki način bile uključene tokom svih faza sprovođenja projekta servisnog učenja, npr. roditelji, drugi učitelji, sponzori, donatori, predstavnici javnih institucija, drugi volonteri itd.

**Pitajte učesnike koje su bile glavne faze projekta ili im pokažite dijagram.**



# Aktivnost 1:

## Nivoi učešća u projektu servisnog učenja

Istražite s članovima tima i članovima zajednice koje pozovete na ovaj sastanak šta svaka faza projekta znači. Objasnite im šta svaka kategorija od dolje navedenih znači:

### **Neuključeni članovi grupe ili članovi zajednice:**

Osobe koje nijesu ni na koji način bile uključene u bilo koju fazu projekta servisnog učenja. Nijesu im pružene informacije niti su pitani za mišljenje.

### **Konsultovani članovi grupe ili članovi zajednice:**

Pitali ste ih za mišljenje, ali nijesu bili aktivno uključeni u planiranje ili sprovođenje aktivnosti.

### **Uključeni članovi grupe ili članovi zajednice/ saradnici:**

Osobe koje su bile uključene u planiranje ili sprovođenje aktivnosti u različitim ulogama, iznosili su svoja mišljenja i uticali na odluke o sprovedenim aktivnostima.

### **Članovi grupe ili članovi zajednice koji su bili uključeni u pokretanje/upravljanje/koordiniranje:**

Članovi koji su upravljali i vodili neke od faza projekta. Bili su vrlo angažovani i dali su veliki doprinos.

Pojasnite da navedena zvanja nijesu poredana po važnosti ili kvalitetu. Ponekad u projektu može biti dovoljno samo obaviti konsultacije, ponekad vam je potrebna saradnja, a ponekad morate dati drugima da preuzmu inicijativu. Nakon predstavljanja tabele, pozovite učesnike da prodiskutuju o sljedećem:

**Kakva je bila situacija u svakoj fazi projekta i kako im je to pomoglo/odmoglo** - zapišite zaključke na žuti papirić koji ćete zalijepiti u tabelu.

**Da li bi bilo korisno ako bi u budućim projektima radili drugačije** - zaključke napisati na zelene papiriće.

Ponovite ovaj postupak o svakoj gore navedenoj fazi. Na kraju grupno prodiskutujte o sljedećim pitanjima:

U kojem dijelu projekta servisnog učenja je najvažnije učešće učenika/mladih i članova zajednice? Koji su razlozi?

Zašto je učešće potrebno i do kojeg nivoa je najvažnije da članovi zajednice učestvuju u sprovođenju projekta?

Koje ideje imate o tome kako bi dodatno mogli da podstaknemo članove grupe i članove zajednice da učestvuju u većini faza projekta?

Predstavite dalje na flipchartu dijagram u nastavku.

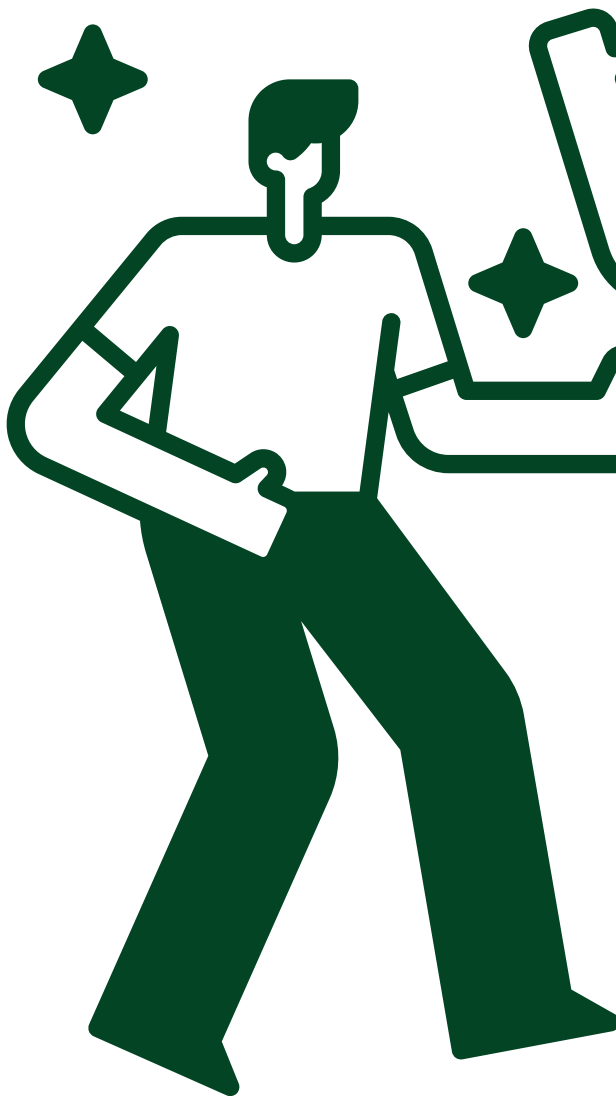
<b>Faze projekta servisnog učenja</b>	<b>Neuključeni članovi</b>	<b>Konsultovani članovi</b>	<b>Uključeni članovi i saradnici</b>	<b>Preuzimanje inicijative, koordinatori faza/procesa</b>
Mapiranje zajednice				
Odlučivanje o problemu / potrebi kojom se bavimo				
Planiranje projekta				
Sprovođenje projekta				
Diseminacija i proslava rezultata				



# Poglavlje 11

## Proslava

**Cilj poglavlja:** Motivisati učenike/mlade i učiniti ih ponosnima zbog dobro obavljenog posla



# Aktivnost 1:

## Proslava projekta



Ova faza dolazi nakon završetka projekta. Tada učesnici treba da proslave uspjeh svog rada u zajednici (čak i ako misle da su mogli više uraditi). Ovo je bitna komponenta projekta servisnog učenja koja doprinosi očuvanju motivacije za buduće projekte! Organizujte planiranje ili posjetite park, a ako to nije moguće organizujte proslavu u zatvorenom prostoru.

**Cilj:** Ova aktivnost ima za cilj da proslavi postignuća grupe, da omogući mladima da jedni s drugima podijele utiske i zadovoljstvo doživljeno tokom realizacije projekta te da uče iz iskustava jedni od drugih.

**Napomena za edukatora:** Budite fleksibilni u pogledu mjesta i vremena održavanja proslave!

### OPIS AKTIVNOSTI

Ukoliko postoji mogućnost, prije odlaska na sastanak naučite neku fizičku vježbu koju možete raditi tokom šetnje. Popišite stvari koje su važne kako biste što bolje održali ovu aktivnosti.

**Trajanje:** 90 minuta

**Materijali:** konopac i lopta.

1. Obavezno odredite vrijeme i mjesto proslave na kojoj će svi učesnici projekta slaviti veliki posao koji su obavili!
2. Ne zaboravite da odradite pripremne aktivnosti za proslavu zajedno sa učenicima/mladima. Proslava pripada svima i svako treba da doprinese da se što bolje organizuje.
3. Ako morate putovati van svog grada ili naselja, tražite odobrenje od roditelja za maloljetnike.
4. Započnite aktivnost govoreći učesnicima da ćete sada započeti šetnju. Obavijestite ih o odredištu i vremenskom planu.
5. Nakon 30 minuta hodanja zamolite učesnike da se na nekom udobnom mjestu okupe u krug i počnu s nekom fizičkom vježbom uz vaša uputstva. Neka daju predloge vježbi koje žele raditi.

**Podržano od:**

Publikacija je nastala uz finansijsku podršku Evropske komisije - Izgradnja kapaciteta u području mladih. Podrška Evropske komisije za izradu ove publikacije ne znači odobravanje sadržaja, koji odražava samo stavove autora, a Komisija se ne može smatrati odgovornom za bilo kakvu upotrebu informacija sadržanih u njoj.

Priština, Kosovo 2023





